

О.Д. ЗАЙЦЕВ

**ДЕКОРАТОРИ ТЕАТРІВ
ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ
(1919–1938)**

(нарис)

Ужгород – 2019

Наукове видання

Олег Зайцев. Декоратори театрів Підкарпатської Русі (1919 –1938): Нариси – Ужгород: Аутдор – Шарк, 2019.
– 194 с., з іл.

ISBN 978-617-7796-01-4.

У книзі на основі архівних джерел, періодичних матеріалів, експонатів музеїв розглядається творчість декораторів театрів Підкарпатської Русі: Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921–1930) та театру «Нова сцена» в Хусті (1936–1939).

Видання адресоване широкому колу читачів, театрознавцям, мистецтвознавцям, студентам мистецьких закладів, а також усім шанувальникам закарпатського театру.

Макетування та дизайн – Павло Івашкович
Літературний редактор – Людмила Попова

Підписано до друку – 24.08. 2019.

Формат 84x108 1/32. Папір офсетний. Друк офсет. Наклад – 150 прим.

Видавництво: «Шарк Аутдор» 88000, м. Ужгород, пл.
Жупанатська, 15/1.

© Олег Зайцев, 2019 zaitsev1967@gmail.com

Видання здійснене коштами автора.

❖ ВСТУП ❖

Інтерес до представників театрального-декораційного мистецтва Підкарпатської Русі викликаний тим, що на сьогодні дуже мало знаємо про діячів театру того часу. Тим паче про таку театральну професію, як декоратор. Адже вони робили дуже багато для розвитку не лише театрального-декораційного мистецтва краю, а й для його формування в державі загалом.

Театральний-декораційний мистецтво — галузь образотворчого мистецтва, завданням якої є оформлення простору сцени і надання візуальної оправи театральній виставі за допомогою пластично-малювальних засобів та світлових ефектів [75, с. 353, 354]. Театральний-декораційний мистецтво, або, як тепер його частіше називають, мистецтво сценографії (термін «Сценографія» – з'явився в 60-ті роки ХХ сторіччя – *Авт.*), довгий час перебувало в якомусь дослідницькому вакуумі. З одного боку, ніхто не відмовляв театральним митцям у праві називатися самостійними творцями, з іншого – до них ставилися, як до художників, що не малювали картин.

Головним дійовим обличчям театрального-декораційного мистецтва був декоратор. «Декоратор» – автор художнього оформлення вистави. Його, ще називали «художник-виконавець», який малював декорації у театрі [70, с. 353]. Імена декораторів театру сьогодні посідають почесне місце поряд із найвизначнішими режисерами, диригентами, балетмейстерами. Прізвища декораторів (сценографів) друкуються на театральних афішах, програмках, буклетах. Їх творчість досліджують відомі театрознавці, внаслідок чого виходять у світ наукові статті, книги та монографії.

Питаннями театрального-декораційного мистецтва займалися театрознавці: Березкін В. [17],[18], Михайлова А. [54],

Пожарська М.[64], Сиркіна Ф.[71]. Українське театральнo-декораційне мистецтво досліджували: Вериківська І. [26], Драк О. [36], Фіалко В. [75], Френкель М. [80]. Про представників театральнo-декораційного мистецтва Срібної землі згадується у виданнях: Андрійцо В. [4], [5], [6]; Баглая Й. [12], [13], [14]; Ігнатовича Г. [43]; Недзельського Є. [59], [60]; Руснака В. [67]; Шерегія Ю. – А. [86].

Автором цієї книги написано та видано багато наукових досліджень щодо представників театральнo-декораційного мистецтва краю: «Емма Зайцева» [37], «Майстри Закарпатської сценографії ХХ сторіччя» [38], «Театральна колекція Закарпатського обласного художнього музею імені Йосипа Бокшая» [39], «Режисери Закарпатського театру ХХ сторіччя» [40], «Художник театру Емма Зайцева» [84].

Мета дослідження і написання цієї книги – наочно показати творчу роботу та життя декораторів театрів Підкарпатської Русі. Предметом дослідження стала творчість декораторів Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді та театру «Нова сцена» в місті Хуст. Саме в роботах цих декораторів сцени ми можемо побачити поступовий розвиток театральнoго мистецтва в нашому регіоні. Для розкриття теми використані прямі джерела: ескізи декорацій, костюмів, театральні афіші, живописні та графічні роботи художників.

Розглядалися також фонди Закарпатського обласного краєзнавчого музею імені Т. Легоцького (Ужгород), Хустського районного музею (Хуст); Виноградівського районного історичного музею (Виноградів), Музею

Берегівщини (Берегово), Закарпатської обласної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка (Ужгород), приватного архіву Євгена Шерегія (Хуст) та використовувались матеріали з власного архіву автора.

Також для написання книги були використані непрямі джерела: публікації в друкованих виданнях періоду 1919–1938 рр., світлини та експлікації вистав у пресі.

Це видання вперше представить забуті імена декораторів театру в період, коли сучасне Закарпаття було у складі Чехословаччини. Книга складається зі вступу, трьох розділів, висновку та додатків.

Розділ I «Театральні споруди Підкарпатської Русі» – представляє театральні споруди міст Мукачеве, Ужгорода, а також громадські споруди Берегова та Хуста, в яких гралися театральні вистави та відбувалися театральні концерти.

Розділ II «Руський театр товариства «Просвіта» в Ужгороді» 1921–1930 роки» – розповідає про витоки театру, представляє нариси про діячів театру (режисери, диригенти, балетмейстери), а також показує творчі портрети трьох декораторів театру: Миколи Коника (1905–1965), Миколи Кричевського (1898–1961) та Миколи Филика (?).

Розділ III «Художники театру «Нова сцена» 1936–1939 роки» – розкриває умови заснування українського театру «Нова сцена» в місті Хуст. Також розділ знайомить із засновниками (режисерами) театру та представляє творчі постаті двох академічних художників: Марії Тушицької – Рудої – Чернекової (1897–1943) та Михайла Михалевича (1906–1984).

Дане дослідження – лише перша спроба узагальнення матеріалів розділу образотворчого мистецтва як театрального-декораційного мистецтва Підкарпатської Русі. Безумовно, ця царина театральної культури потребує подальших досліджень: збору додаткових матеріалів, більш повних, у кількісному сенсі, публікацій творів у спеціалізованих монографіях. Але інформація, що є на сторінках цієї книги, у подальшому може бути застосована дослідниками закарпатського театру, які на прикладі конкретних сценографічних творів (вистав) зможуть простежити розвиток театрального-декораційного мистецтва держави.

На початку XX століття театральне мистецтво краю розвивалося в умовах творчих пошуків, які визначили його подальший розвиток. Неоднорідним був процес еволюції театрального-декораційного мистецтва на ужгородській сцені. Адже тут працювало багато творчих емігрантів з різних куточків світу. Саме ці митці-емігранти допомогли створити професійний театр на Підкарпатській Русі.

Професійний розвиток театрального-декораційного мистецтва Підкарпатської Русі почався з 1921 року, коли в Ужгороді вперше з'явився професійний стаціонарний театр – Руський театр товариства «Просвіта». Великий вплив на розвиток театру справила європейська та українська театральна школа.

Театральна декорація в перші роки існування професійного театру, сказати б, лише «обумовлювала» конкретне місце дії вистави. Живописними засобами – (село, хата, ліс) правдоподібно показувала, де відбувається та чи інша подія вистави. Усі оформлення перших вистав театру були дуже

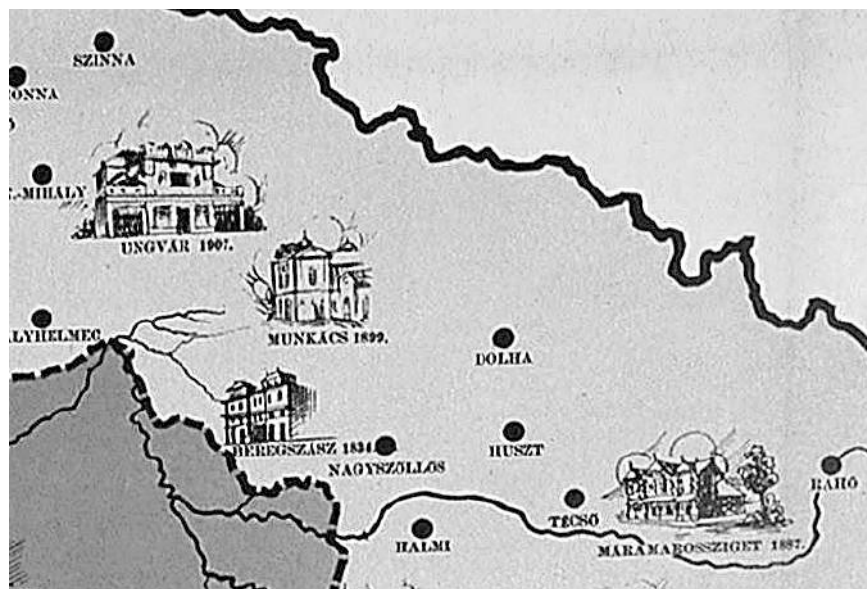
пласкими і не мали сценічного повітря. Але з часом, коли до Ужгорода приїздять нові режисери, відбуваються зміни і в оформленні вистав. Саме ці зміни в репертуарній політиці театрів, творча робота режисерів та декораторів зробили те, що театри поступово почали підніматися до професійного рівня. До цього часу основи театральнo-декораційного мистецтва Підкарпатської Русі не розглядалися у світлі теорії і практики сучасного мистецтва та сценографії Закарпаття у цілому. Але ж театр – це живий вид мистецтва, що постійно розвивається, народжує нових митців та нові художні форми. А це у свою чергу сприяє появі різнобічних питань теорії та практичної методології мистецтва сценографії. Усі художні та технічні засоби, які декоратори використовують у процесі створення сценографічного твору, розглядаються в контексті традиційних форм театральнo-декораційного мистецтва Підкарпатської Русі і новаторських шукань закарпатської сценографії в цілому.

❖ РОЗДІЛ I ❖

Театральні споруди Підкарпатської Русі

Наприкінці XIX початку XX сторіччя наш край відвідувало багато різних гастрольних театральних труп. Вони працювали у великих містах – Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Хусті та ін. Виступи артистів відбувалися на літніх терасах, у готелях та казино. Отож потреба в стаціонарних театральних будівлях була дуже гострою. Завдяки громадам міст Мукачева та Ужгорода були зібрані кошти і розпочато будівництво театральних споруд. Ці будівлі почали з'являтися ще за часів Австро-Угорської імперії.

*Карта театральних будівель
Австро – Угорської імперії.*

1.1. Перша театральна споруда краю

1899 року у місті Мукачево відкрилися двері міського театру. Саме з цього часу розпочала свою історію перша театральна будівля краю. До цього вистави мандруючих театральних труп переважно проходили в готелі «Csillag» (тепер – готель «Стар»). Готель «Чіллаг» був збудований ще наприкінці XVIII сторіччя на місці колишньої графської корчми династії фон Шенборн.

*Готель «Чіллаг».
Листівка (1914 р.)
[30]*

Велика зала готелю не задовольняла усіх шанувальників театального мистецтва міста. Тому в березні 1884 року міська управа Мукачева створила спеціальну комісію, головною метою якої було оголосити конкурс на будівництво міського театру, а також зібрати кошти на його зведення. Перемогу здобув архітектурний проект Адольфа Войти.

АРХИТЕКТОР АДОЛЬФ ВОЙТА (1834–1923)

Адо́льф Во́йта (Adolf Voyta) народився 25 жовтня 1834 року в місті Папа (Австро –Угорська імперія). 1847 року поступає на навчання в гімназію міста Папа. 1849–1853 рр. – навчався будівельної справи. 1853–1856 рр. – одержував освіту у Політехнічному університеті (Відень). 1857 рік – працює інженером на залізниці. 1859 –1860 рр. – проживає у Лондоні. У березні 1860 року повертається в рідне місто Папа. 13 липня

1863 року одружується з Хетс Луїзою, цього ж року в сім'ї народжується донька Ілона. 1867 року – учасник Всесвітньої виставки у Парижі. 1870 –1971 рр. – бере участь у будівництві західної залізниці. 1877 року – автор проекту театру у місті Сомбатгей. 1881 року створює проект театральної будови у місті Папа. 1882-й рік – народився син Елемер. 1894 року переїжджає до Будапешта.

Помер – (?) 1923 року, Будапешт (Угорщина) [105, с. 256, 257].

Саме архітектор А. Войта запропонував збудувати міський театр на 500 місць для потреб мешканців Мукачева. Вартість зведення будівлі становила майже 160 000 крон [105, с.12]. Будівництво взяла на себе фірма «Ріхарда Реслера» з міста Дебрецен. 19 липня 1896 року представники міської управи заклали фундамент нового театру. Це перша театральна будівля, що її було зведено за порівняно короткий час. Нову міську споруду було збудовано в стилі модерн і своїм фасадом та облаштунком вона нагадувала будапештський театр комедії «Vigszínház». Новий театр мав, як і належить, сцену, балкони, ложі, а головне – кімнати для акторів. Перед сценою облаштували оркестрову яму. Спеціально для потреб театру створили окреме джерело енергії [30, с. 92]. 28 жовтня 1899 року відбулося урочисте відкриття нової будівлі. А вже 28 листопада 1899 року театр прийняв своїх перших глядачів на виставу-оперу «Бан Банк» (угор. «Bank Ban») Ференца Еркеля (1810-1893), яку грала трупа Міклоша Кунгеді.

За часів Підкарпатської Русі на сцені Мукачівського театру постійно виступали артисти Руського театру Товариства «Просвіта» з Ужгорода. Пізніше тут відбувалися гастролі театру «Нова сцена» з Хуста.

У червні 1947 року на виконання Постанови ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо розвитку народного господарства Закарпатської області на 1946 рік» до Мукачева був переведений на постійне місце роботи колектив Білгород-Дністровського російського драматичного театру, який повинен був репрезентувати російське театральне мистецтво в наймолодшій області УРСР. З цього часу починає свій літопис Мукачівський обласний державний російський драматичний театр.

2014 року театр переформатовує свою назву і стає Закарпатським обласним державним театром драми і комедії. З квітня 2017 року в приміщенні театру починає працювати новостворений Мукачівський драматичний театр, а Закарпатський обласний державний театр драми і комедії переїжджає до міста Хуст.

*Глядацька зала
Мукачівського
драматичного
театру*

Мукачівський міський театр. Листівка (1914 р.) [30]

Міський театр. Листівка (1939 р.) [30]

1.2. Міський театр в Ужгороді

Другим містом, де з'явився стаціонарний міський театр за кошти громади, був Ужгород. Плани щодо появи споруди міського театру розглядалися ще 1866 року, коли було організоване Ужгородське театральне акціонерне товариство (Ungvari szinhazi teszenytarsasag), але театр так і не був збудований. 1889 року Ужгородський пивоварний завод було ліквідовано та продано. Будівлю заводу придбав Ізідор Гутман, який зробив реконструкцію цієї споруди і відкрив готель у районі сучасного «Совиного гнізда» (пл. Поштова). Аби збільшити кількість відвідувачів готелю, І.Гутман збудував літній театр, на сцені якого виступали театральні артисти та музиканти, що приїжджали з гастролями. 1903 року в Ужгороді сталася велика пожежа, яка повністю знищила літній театр при готелі. Виступи мандрівних артистів на деякий час припинились. 28 лютого 1906 року на засіданні міської управи було порушено питання стосовно будівництва стаціонарного міського театру [45, с.158]. Депутати звертаються до Міністерства внутрішніх справ з проханням надати кошти на зведення театру. Міністерство у короткий термін розглядає прохання міської управи Ужгорода і надає кошти у розмірі 45 000 крон на будівництво міського театру. Міська управа оголошує конкурс на архітектурний проект театру. Переможцями стають єврейський архітектор Лайош Фейєр та інженер Ігнац Ріттер.

Міський театр. Листівка (1916 р.)

Міський театр. Листівка.

АРХІТЕКТОР ЛАЙОШ ФЕЙЄР (1877 – 1945 ?)

Лайош Фейєр (Fejer Lajos) народився – 28 липня 1877 році у місті Сигіт – Мармароський (угор. Maramarossziger) (Румунія). До 1898 року носив прізвище «Вайс» (Weisz). 1899 році – закінчив Будапештський університет отримав диплом інженера-будівельника і поїхав працювати до Італії та Німеччини. З 1903 року разом з Ігнацем Ріттером друкує журнал для архітекторів. У 1921 році з архітектором Ласло Данош (Laszlo Danos) (1884 – ?) заснував фірму «Fejér és Dános Építési Vállalkozók céget». Архітектор Лайош Фейєр перший, хто почав будувати малогабаритні квартири в місті Будапешт. Також зробив дуже багато архітектурних проєктів (приватні будинки, заводи, будівлі суду, церкви) у містах Будапешт, Капошвар (Угорщина) [102, с. 265].

Родина Фейєр та Данош.

Інформації про інженера Ігнаца Ріттера (Ritter Ignac) на сьогодні мало відомо. Відомо, що творчий тандем «Fejér és Ritter» збудували у Севлюші (Виноградово) будинок Угочанської ощадної каси (1911 р.), синагогу (1902 р.) в Ужгороді зробили реконструкцію Реформаторської церкви (1908 р.).

* * * * *

1907 року було розпочато будівництво нового театру на Новій площі біля мосту. Точної дати наразі не маємо, але відомо, що майже через рік театр відкрив двері для перших глядачів. У приміщенні одразу почали виступати артисти з Європи та Росії. З появою в краї режисера Миколи Садовського, його творчою діяльністю будівля набуває статусу першого професійного стаціонарного театру.

Театральна площа. Листівка. (1907 р.)

1.3. Готелі та казино Берегова як сцени для мандрівних театрів

Берегово. Листівка.

У Берегові театральні вистави відбувалися в приміщенні готелю «Oroszlón» («Золотий Лев»), який було збудовано в стилі бароко у XVII сторіччі. У 1841–1890 рр. – тут працювало казино. А з 1945 року було розміщено районну Берегівську бібліотеку. 1993 року згідно з рішенням Закарпатської обласної ради в цьому приміщенні розпочав свою діяльність новостворений Закарпатський обласний державний угорський театр, який працює і донині.

Готель
«Золотий Лев».
Листівка
(1902 р.)

Іншою будівлею, що використовувалась для влаштування театральних вистав, було панське казино «Золота пава» (1820 р., 1913 р.).

«Золота пава». Листівка. (1914 р.)

1821 року в будинку казино відкрили першу бібліотеку. 1911 року відбулася реконструкція цієї споруди за проектом мукачівського інженера Дюли Бешенського. Навесні 1912 року розпочалася реставрація під керівництвом інженера Шомі Мейгеша. Святкове відкриття оновленого казино відбулося 6 липня 1913 року. На його сцені виступали багато артистів та співаків. Саме тут співала відома уродженка Берегова, прима угорської оперети Шарі Федак (Sari Fedak) (1879–1955).

«Шарі Федак». Листівка.

*Анна Баті у ролі донни Анни
в опері «Дон Жуан» (1931 р.)*

Пізніше ця сцена приймала іншу відому берегівчанку – оперну діву Анну Баті (Anna Bathy). Її справжнє прізвище – Анетта Штайпф. Для творчого життя співачка обрала прізвище матері – Баті (1901–1962).

Ще однією архітектурною окрасою Берегова став готель «Grand Royal». Його було зведено 1848 року. Ця будівля була популярним місцем зустрічей та спілкування інтелігенції міста. Чи відбувалися в цьому приміщенні театральні вистави. Щодо цього точних відомостей немає. Однак можна з упевненістю сказати, що музичні виступи співаків проводилися постійно.

«Grand Royal». Лустівка.

1.4. Театральні майданчики в громадських будівлях Хуста

У місті Хуст театральні вистави відбувалися на літніх терасах або в готелях. За часів Підкарпатської Русі на перегляд спектаклів гастролуючих труп публіка збиралася в залі горожанської школи та в приміщеннях «Слов'янського дому» («Чеське містечко»). Цей архітектурний комплекс був побудований у 1924–1925 роках. «Слов'янський дім» включав у себе будинок культури, кінотеатр та ресторан. 1926 року в Хусті було завершено облаштування площі Масарика, на якій з'явилися готель та кав'ярня «Koruna». Архітектурний проект «Чеського містечка» та готелю «Корона» було розроблено інженерно-будівельною фірмою «Freiwald-Vöhm», що належала відомим чеським архітекторам Генрі Фрейвальду (1890–1945) та Ярославу Бьому (1901–1962) [100]. Згодом готель «Корона» перетвориться на штаб-квартиру Карпатської Січі і стане «Січовою гостиницею». Саме тут відбуватимуться й виступи акторів театру «Нова сцена» під керівництвом братів Ю.–А. та Є. Шерегіїв.

«Чеське містечко». Листівка.

Площа Масарика. Готель Корона.

АРХИТЕКТОР ГЕНРІ ФРЕЙВАЛЬД (1890–1945)

Генрі Фрейвальд (Jindrich Freiwald) народився 6 травня 1890 року в місті Гронов (Австро-Угорська імперія). У 1910 році закінчив Вищу індустріальну школу. 1913 – 1915 та 1917–1918 роках навчався в Академії образотворчих мистецтв (курс Яна Котера (1871–1923)). 1921 року разом із Ярославом Бьомом заснував інженерно-будівельну фірму «Freiwald-Böhm», яка збудувала у Хусті колонію Масарика, готель «Крона», в Ужгороді містечко Мала Прага, в Солотвино гірничу житлову колонію. Зробив Генрі Фрейвальд багато проектів для мистецьких установ: будівля кинотеатру «Аеро» (Прага), міські театри Гронов (Hronov), Хрудим (Chrudim), Колін (Kolin). Загинув 5 травня 1945 року, Прага (Чехословачина).

ІНЖЕНЕР ЯРОСЛАВ БЬОМ (1901–1962)

Ярослав Бьом (Jaroslav Böhm) народився в родині податківця 8 березня 1901 року в місті Голешов (Австро-Угорська імперія). 1919–1924 рр. – навчався на архіологічному факультеті у Карловому університеті (Прага). 1923–1962 рр. – працює у Державному археологічному інституті (Прага). Помер 6 грудня 1962 року, похований на Ольшанському кладовищі Прага (Чехословаччина).

Готель «Корона».

Готель «Корона». (1938 р.)

❖ РОЗДІЛ II ❖

Руський театр товариства «Просвіта» 1921-1930 роки

2.1. Засновники професійного театру в Ужгороді

Історія професійного театру Підкарпатської Русі (Podkarpatska Rus) дуже цікава і водночас трагічна. Трагічна тому, що для професіоналів театральної справи створювалися такі умови праці, за яких вони змушені були назавжди залишати цей чудовий край, а головне – від цього лише страждав сам театр.

Зародженню театру на Підкарпатській Русі передували обрядові та ігрові пісні, хороводи, весілля, колядування та вертеп, а також коломийки, балади, казки, голосіння. Одним з найцікавіших елементів народної драми можна вважати вертеп (бетлегем). Є припущення, що на Підкарпатську Русь бетлегем потрапив з території Чехословаччини, оскільки в XVI ст. у цьому регіоні були помітні сліди вертепної гри, які прийшли в цей край з Італії. Характерною особливістю бетлегему було те, що скринька з ляльками здебільшого являла собою модель церкви того населеного пункту, звідки були родом самі учасники бетлегему. «Театр у житті селянина перейшов на сцену і саме тут впевнено продовжував ту саму гру, яку він грав у повсякденному житті: на весіллі, колядуванні, або при похованні» [59, с. 45].

Підкарпатську Русь відвідували з давніх часів крім угорських театрів і єврейські професійні театральні трупи, одна з них «Штрамер - трупа». Єврейські мандрівні театральні трупи десятки років гастролювали в приміщеннях міських театрів Ужгорода та Мукачева. Про ці трупи на сьогодні ми дуже

мало знаємо, але відомо, що гастролі тривали по кілька місяців. Репертуар гастрольних театрів становили світові опери та оперети. Серед угорських театральних колективів була театральна група (кер. Едмунд Фараго) та трупи акторів (кер. Арпад Кіш), (кер. Калман Горват) [86, с. 31]. Після виступів багато акторів залишаються на постійне проживання на території сучасного Закарпаття.

Підкарпатська Русь стає домівкою для багатьох емігрантів, які ховались від хаосу війни. 1849 року російські війська перший раз прийшли на територію сучасного Закарпаття. Це була реакція царя Миколи I на угорську революцію [86, с.21]. Саме з того часу починається еміграція з Російської Імперії на землі сучасного Закарпаття. Перший відомий емігрант – музикант Костянтин Матезонський (1794-1858), який став засновником поліфонічного хору в церквах Ужгорода. Громадянська війна в Росії та заворушення у Львові на початку XX сторіччя спричинили те, що велика кількість представників тодішньої інтелігенції переходила гори і залишалась тут.

До Першої світової війни на теренах Підкарпатської Русі не існувало українських організацій. Пластовий рух сформувався під впливом уродженців Галичини, які приїжджали на роботу в різні куточки Підкарпатської Русі зі Львова [61, с. 8].

Починаючи з 1920 року до Ужгорода прибувають митці-емігранти: актриса та режисер Марія Приємська-Дніпрова (1883-1960), режисер та актор Михайло Біличенко (?-1944), режисер Борис Крживецький (1883-1941), актриса та режисер Валентина Іванова-Верес (1896-1960), художник театру Марія Тушицька (Руда) (1897-1943), актриса та

режисер Ганна Совачева (1876-1954), актриса Ольга Куфтіна (1896-1983), режисер Микола Аркас (1880-1938), актриса Лідія Іляшенко-Панкратова (1894-1985). 1933 року до Ужгорода прибуває хормейстер Петро Милославський (1896-1954) один із засновників хору «Баян» [51]. Саме ці особистості зіграють велику роль у створенні професійного театру на теренах Підкарпатської Русі.

Перша світова війна закінчилась (1918 р.) розпадом Австро-Угорської імперії. На теренах монархії Габсбургів утворились нові держави: Австрія, Угорщина, Королівство Сербів, Хорватів і Словенів, Польська Річ Посполита, Західно-Українська Народна Республіка, Румунія та Чехословаччина. [81, с. 5].

10 вересня 1919 року за Сен-Жерменською угодою територія сучасного Закарпаття як автономна одиниця, одержує назву «Підкарпатська Русь» і входить до складу новоутвореної Першої Чехословацької республіки. Відповідно до Конституційної хартії Чехословаччина визначалась як централізована (унітарна) держава, до складу якої поряд із Богемією, Моравією, Судетами, Сілезією та Словаччиною, входила самоврядна територія Підкарпатської Русі, що мала найширшу автономію. Підкарпатська Русь одержала право на власний законодавчий орган – Сойм, якій міг видавати закони у сфері мови, релігії, освіти. Однак празький уряд протягом усього свого правління свідомо зволікав з наданням автономії Підкарпатській Русі, побоюючись посилення українського національно-визвольного руху на цій території [61, с.11].

Перший аматорський театральний гурток в Ужгороді виник 25 грудня 1919 року при Руському культурно-просвітниць-

кому комітеті. Засновником був доктор Роман Стахура (1899-1972). «Перші виступи проходили без сцен, без примітивних театральних будівель, без репертуару. Керівниками та режисерами були вчителі та священнослужителі» [79, с.142].

У липні 1920 року з'явилась перша аматорська вистава «Наталка Полтавка» І.Котляревського. На жаль, на сьогодні немає ні ескізів, ні світлин з цієї події, але за короткими інформаційними повідомленнями у пресі того часу ми можемо мати уяву, що відбувалось на сцені і яке оформлення було на цій виставі. Заслужена артистка УРСР Марія Пільцер (1912-1976) згадувала: «Вистава відбувалась на маленькій шкільній сцені, себто в класі: за завісу правило простирадло, а за освітлення – дві газові лампи. Наталка була одягнута в наші верховинську вишивану сорочку та чарівну квітчасту спідницю; на шиї блискуче намисто, а на голові віночок. Інші дійові особи грали також у вишиваних сорочках...» [43, с.114].

У травні 1920 року після припинення діяльності «Руського культурно-просвітницького комітету» усі культурні процеси бере на себе крайове товариство «Просвіта» (голова Юрій Брацайко (1879-1955), його заступник Августин Волошин (1874-1945). Товариство «Просвіта» почало відігравати важливу роль у національному та культурному відродженні Підкарпатської Русі. Здійснюючи активну просвітницьку, культурну, освітню діяльність серед населення, воно сприяло збереженню та розвитку його культури, а також поширенню в його середовищі української культури. Для забезпечення виконання завдань, передбачених статутом, у структурі «Просвіти» було створено ряд комісій, які відповідали за певний напрям роботи Товариства. Вони узгоджували свою діяльність з Головним відділом – правлінням Товариства.

Августин Волошин

Юрій Браццайко

Станом на 1920-1921 роки діяли такі мистецькі комісії:

- музейна і бібліотечна комісія, основним завданням якої було створення музею Підкарпатської Русі та публічної бібліотеки;
- комісія аматорських драматичних гуртків, яка займалася організацією аматорських театральних гуртків у читальнях;
- видавнича комісія, до обов'язків якої входило видавництво господарської, просвітницької, освітньої літератури;

- театральна комісія, яка опікувалася створенням та діяльністю професійного театру;
- організаційна комісія, що займалася організацією та проведенням публічних лекцій, роботою гуртків подоланням неграмотності, організацією різних культурних заходів, утворенням філій і читалень;
- літературно-наукова комісія (відділ), яка мала на меті сприяти розвитку літератури Підкарпатської Русі;
- музична комісія – сприяла розвитку музичного мистецтва, організовувала хорові та музичні колективи [42, с. 26].

21 травня 1920 року при Ужгородській «Просвіті» був заснований аматорський драматичний гурток, який підготував шість вистав: «Наталка Полтавка» І.Котляревського, «Ясні зорі» Б.Грінченка, «Вечорниці» П. Ніщинського, «Жидівка-вихрестка» І.Тогобічного, «Святий Миколай» М. Підгірянки, а також «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М.Старицького. Невдовзі цей гурток сприймався, як справжній театр [11, с.7].

Наприкінці липня 1920 року до Ужгорода після гастролей Європою прибуває частина Української республіканської капели (кер. Олександр Кошиць (1875-1944) разом із керівником групи О.Приходьком. Їхніми зусиллями в Ужгороді було засновано Українське музично-драматичне товариство «Кобзар» (кер. Роман Кирчів, диригент М. Рощахівський (1891-1952). 11 серпня 1920 року відбувся перший концерт артистів українського хору. Пізніше починаються спільні виступи учасників хору «Кобзар» та артистів драматичного гуртка товариства «Просвіта». Першою спільною творчою

роботою стає вистава «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (14 вересня 1920 р.), «Ясні зорі» (28 жовтня 1920 р.), «Наталка Полтавка» (2 грудня 1920 р.).

Історичною датою створення українського професійного театру стало 27 грудня 1920 року. Саме цього дня на базі драматичного гуртка Товариства «Просвіта» і Українського музично-драматичного (хорового) товариства «Кобзар» (О.Приходько (1887-1979), був створений перший український стаціонарний театр під назвою «Руський театр товариства «Просвіта» в Ужгороді». Святкове відкриття новоствореного міського театру відбулося 15 січня 1921 року виставою «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (режисер М. Біличенко). «Артисти одіграли свої ролі з таким зрозумінням та почуттям, що просто очарували публіку ...» [11]. Пізніше до постановок вистав долучились актриса театру Марія Приємська-Дніпрова, а з квітня 1921 року – режисер Борис Крживецький. Декоратором, суфлером, допоміжним актором був Микола Коник.

*Товариство
«Кобзар».
(1920 р.) [87]*

«Українська республіканська капела» (1919 р.)

Диригент Олекса Приходько

АКТОР ТА РЕЖИСЕР МИХАЙЛО БЛИЧЕНКО (?-1944)

Михайло Біличенко (Кобза) народився – ? на Поділлі. Працював артистом-співачом у театрах міста Катеринослав (тепер – Дніпро). Під час Першої світової війни потрапив у полон. Завдяки зусиллям М.Садовського був звільнений з полону та переїхав до міста Ужгород. 1921-1923 рр. – актор, режисер Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді. 1922 року стає головою Комітету допомоги українським емігрантам з Галичини та Буковини. Багато років працював бухгалтером у Підкарпатському банку (Ужгород). 1934-1936

рр. – актор та режисер Руського театру ім. Миколи Садовського (Ужгород). 1941 року емігрував до міста Кам'янець-Подільський. Працював актором у театрі Дрогобича. Помер – (?) 1944 року, Дрогобич (Львівська обл.) [62, с.144].

Сцена з вистави «Ой, не ходи Грицю». Арт. М. Біличенко, Н. Машкевич, Л.Безручко. Ужгород, (1921 р.) [87]

СПІВАЧКА ТА РЕЖИСЕР

МАРІЯ ПРИЄМСЬКА-ДНІПРОВА (1888-1960)

Марія Василівна Приємська (псевд. Дніпрова) народилась 25 березня 1888 року, у місті Коростишів (Житомирська обл.). Після закінчення початкової школи поступила на навчання до Київської музично-драматичної школи ім. Миколи Лисенка. 1910 року одержала диплом та була прийнята на роботу до театру Миколи Садовського (Київ). 1919 року – солістка Української республіканської капели (кер. О. Кошиць). 1920 року разом із частиною хору прибуває до Ужгорода, де стає учасником музично-драматичного товариства «Кобзар». У 1920-их роках одружилася з актором та диригентом Іваном Романенком (?). 1921-1930 рр. – актриса та режисер Руського театру товариства «Просвіта». 1925 рік – керівник аматорського театального колективу у Перечині (нині Закарпатська обл.). 1938 року – емігрувала до Чехословаччини. Померла – (?) 1960 року (?).

РЕЖИСЕР

БОРИС КРЖИВЕЦЬКИЙ (1883-1941)

Борис Филимонович Крживецький (Кривицький) народився (?) 1883 року в місті Одеса. Навчався основ режисури в Москві (кер. В. Немирович-Данченко). 1907-1910 рр. – працював актором МХТ (Москва, Російська імперія). 1910 року заснував театр Музичної драми (Пенза, Російська імперія). До 1917 року був актором у театрах Москви. 1918-1919 рр. – директор Київського державного драматичного театру. 1 квітня 1921 року разом із дружиною актрисою Лідією Макарівною приїжджає до Ужгорода [86. с. 53]. З приходом режисера Б.Крживецького у театрі змінюється підхід до оформлення вистав (до кожної вистави готувались нові декорації). За 1921 рік він поставив близько десяти вистав та концертів. Після закінчення контракту 1921 року залишає Ужгород та їде до Праги. 1922 року ставить оперу «Борис Годунов» на сцені Королівського театру на Виноградниках (Прага, Чехословаччина). 1923-1925 рр. працює режисером у театрах Хорватії. 1929 року вперше поставив оперу словенською мовою «Валькірія» Р. Вагнера (Словенія). 1934-1936 рр. – працює режисером у театрі міста Новий Сад (Сербія). Помер (?) 1941 року, Париж (Франція) [27, с. 89].

Про перші вистави новоствореного театру згадував актор театру Ф.Базилевич (1887-1931) «Не було ні досвідчених акторів-професіоналів, ні гардеробу, ні декорацій, ні грошей, але була любов і посвята до великого культурного діла. Все робили самі артисти: і малювали декорації, шили костюми і ставили сцени і грали виставу.... Нехватка коштів на оформлення вистав змусила керівництво взяти у банку кредит на закупівлю костюмів. Реквізит, театральні костюми були закуплені у колишньому табірному театрі військовополонених у місті Фрайштадт (нім. – Freistadt, Австрія)» [57, с. 325]. Ці придбання допомогли колективу театру в подальшому ставити багато вистав української класики.

Сцена з вистави театру м.Фрайштадт (1915-1917 рр.) [3]

У червні 1921 року президент Чехословаччини Теодор Масарик (1850-1937) дарує на потреби театру 250 000 крон. Після цього постало питання стосовно мистецької реорганізації театру. Тому на засіданні Товариства «Просвіта» було прийнято рішення запросити з України до театру відомого актора та режисера Миколу Садовського.

Теодор Масарик

РЕЖИСЕР ТА АКТОР МИКОЛА САДОВСЬКИЙ (1856-1933)

Микола Садовський (1921 р.) [2]

Микола Карпович Садовський (Тобілевич) народився 6 березня 1856 року в селі Кам'яно-Костувате Бобринецького повіту, Херсонська губернія (тепер Братський район, Миколаївська обл.). 1868-1869 рр. — навчався в Херсонській гімназії. Відтак (1869-1877 рр.) — у реальному училищі в місті Єлисаветград (тепер Кропивницький). 1877 року пішов добровольцем на російсько-турецьку війну (Балкани). З 1881 по 1888 роки працював актором у трупах Григорія Ашкарєнка (1856-1922) (Кременчук), М.Кропивницького та М.Старицького. 1905 року стає керівником театру «Руської бесіди» (Львів). 1906 року заснував перший стаціонарний

український драматичний театр (Полтава) [40, с.144]. 1907-1918 рр. – керує театром у м. Київ. 1918-1920 рр. – керівник Державного народного театру УНР (Винниця, Кам'янець-Подільський). 1920 рік – перебуває у таборі інтернованих українських вояків «Ченстохова-Страдом» (Czestochowa Stradom), а коли звільняється – їде до Варшави. 1921 рік – проживає у Львові. 19 серпня 1921 року на запрошення Ужгородського Товариства «Просвіта» прибуває до Ужгорода. Разом з режисером приїжджають актори-емігранти – Микола Миленко (1886-1960), Валентина Іванова-Верес (1896-1960), драматург Спиридон Черкасенко (1876-1940), актриса Ольга Дівнич, Іван Трухлог, диригент Олекса Приходько (1887-1977), адміністратор Остап Вахнянин (1890-1924) та художник Микола Кричевський (1898-1961), який буде першим професійним декоратором Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді. Після приїзду до театру М.Кричевського аматорський декоратор Микола Коник продовжить працювати допоміжним актором та буде допомагати малювати декорації до вистав.

*Трупа
Руського театру
у місті Ужгород.
Листівка.
(1921 р.) [2]*

З приїздом М. Садовського в репертуарі театру з'являються нові українські драматичні твори: С.Гулака-Артемовського, М.Старицького, М.Кропивницького, І.Тобілевича, Л.Українки, В.Винниченка, Т.Шевченка, Г.Квітки-Основ'яненка, М.Гоголя та ін.

Головну роль у всіх виставах театру завжди виконував М.Садовський. «Садовський був дуже талановитим актором – мав усі зовнішні і внутрішні дані для героя-коханця в молодості, а опісля для героїв у старшому віці. Мав приємний баритональний бас, прекрасну дикцію, міміку, жести, пластичність у рухах, стрункість у військових ролях, а коли він танцював, то завидували йому і справжні танцюристи балету! Глибоке почуття в розмові, співі проявлялось і в танцях» [86]. Театр М.Садовського був творчою організацією, починаючи від дисципліни, ансамблевості, взаємної поваги в роботі. Усі працювали в міру свого обдаровання, але віддано і чесно. За лаштунками вражала абсолютна тиша не лише під час вистави, а завжди і скрізь. Поточний тижневий репертуар планувався за принципом: що прем'єри ніколи не виставлялись ні в суботу, ні в неділю. Нова вистава повинна була гратись від вівторка до суботи. Коли нова постановка проходила багато разів і збори починали зменшуватися, її виставляли по суботах та неділях. Адміністративний апарат театру був невеликий. Ніякої бухгалтерії в театрі не було. Витрати на оформлення постановок проводилися через керівників цехів. Деякі з акторів на другорядних ролях опанували суміжні театральні спеціальності: перукар, електрик, піротехнік, монтувальник на сцені, помічник режисера.

Йшов час, але робота в Ужгородському театрі зовсім не радувала М.Садовського. Він згадував: «Тутешній театр мене зовсім не задовольняє... Розвернутись немає де.... Приходиться їздити по дірках, захолустям, де нема ані порядної сцени, ані уборних; де актори одягаються часом – і жінки, і чоловіки – в одній уборній, а то і за кулісами, бо ніде примаститись. Така праця тільки нервує і нічого більше...» [25, с.170]. Погані умови праці, брак коштів, репертуар, що постійно мінявся – усе це призвело до того, що М.Садовський приймає рішення покинути Ужгород. «Вимагають ставити європейські п'єси, а поставивши європейську п'єсу – сплять і в другий раз вже не йдуть. Через це тратимо силу енергії і часу на постановки, а толку не якого. Один раз п'єса пройшла, давай другу – це просто жах. Де ж набрати тих п'єс і з ким грати, коли у тебе в розпорядку три-чотири актора а то все діти? ...Я зовсім знервувався і жду літа, щоб це діло покінчити» [25, с.171].

*Трупа
Руського театру
(1922 р.) [104]*

У червні 1923 року після закінчення свого контракту з Товариством «Просвіта» Микола Садовський залишає театр і їде до Праги, сподіваючись улаштуватись на роботу в кіно. У кіно М. Садовського не взяли і театр організувати не вдалося. Він починає працювати перекладачем та на запрошення українських студентів робить театральні постановки. За клопотанням видатних акторів Радянської України у березні 1926 року М.Садовський одержав дозвіл і повернувся на Україну. Відтак працює у театрах Харкова та Києва. Помер 7 лютого 1933 року у місті Київ [68, с.362,363].

Після закінчення контракту з М.Садовським новим керівником театру стає режисер Олександр Загаров (1877-1941).

О. Загаров та колектив театру. (1923 р.)

РЕЖИСЕР
ОЛЕКСАНДР ЗАГАРОВ (1877-1941)

Олександр Леонідович Загаров (фон Фессінг) народився 17 січня 1877 року в місті Єлисаветград (тепер – Кропивницький) в родині колишнього полковника Леоніда фон Фессінга (1847-1920), з часом інспектора Московського художнього театру (у подальшому – МХАТ). 1898 році закінчив Музично-драматичне училище Московського філармонійного товариства (клас – В.Немировича-Данченка). З 1901 року в цьому ж училищі працює викладачем. 1898-1906 рр. – актор

МХТ (Москва). 1899-1900 рр. – актор в антрепризі Костянтина Незлобіна (1857-1930) у Вільно (тепер – Вільнюс, Литва). 1900-1901 рр. – режисер Ярославського драматичного театру. 1904-1905 рр. – працює актором «Товариства нової драми» (кер. Всеволод Мейерхольд) Тифліс (тепер – Тбілісі, Грузія). 1907-1908 рр. – актор Грозненського драматичного театру (тепер – Джохар, Росія). 1909 року переїжджає до Херсона і вступає до театральної трупи (антреприза В. Лебедєва). 1909-1910 рр. – головний режисер Московського російського драматичного театру ім. Федора Корша (1852-1923). 1911-1915 рр. – актор та режисер імператорського Олександрійського театру (Санкт-Петербург, Росія). 1916-1917 рр. – режисер Московського драматичного театру ім. Олексія Суходольського (1863-1936). 1917 року – переїжджає до Одеси, де працює режисером Військового народного театру. 1918 року – актор та головний режисер Київського державного драматичного театру. 1919-1920 рр. – головний режисер Першого державного драматичного театру УРР ім. Т.Шевченка (Київ). 1921 року прибуває до Львова на посаду директора та режисера театру товариства «Українська бесіда». 1923 року на запрошення товариства «Просвіта» переїжджає до Ужгорода [40, с.72].

Перше, що зробив в театрі режисер та директор Олександр Загаров, змінив репертуарну політику. «З приходом О. Загарова побутова українська п'єса поступилася місцем творам світової драматургії, що дало змогу Руському театрові витримувати конкуренцію з єврейськими та угорськими театрами, які гастролювали в Ужгороді» [10, с.231]. Постановки творів В.Винниченка, І. Кальмана, Д.Мережковського, О.Островського, О.Толстого, Ж.Оффенбаха вимагали відповідного гардеробу, реквізиту,

перук тощо. До того ж виникла проблема з художнім оформленням, бо художник М. Кричевський залишив Руський театр і виїхав до Праги на навчання. На це місце знову був призначений менш досвідчений Микола Коник, який працював ще до приїзду Кричевського. Головне те, що сцена міського театру не мала доброго обладнання. За таких обставин О.Загаров використовував сірі полотна, своєрідні конструкції та кольорове світло – так, як це робили в театрі Леся Курбаса. [10, с. 231].

Улітку 1925 року О.Загаров разом із дружиною (М.Морська) назавжди покидає театр. Спочатку вони проживають у Празі, а потім перебираються до міста Подебради (Podebrady, Чехословаччина). Достеменно невідомо, у який час подружжя роз'їхалось. Приблизно на зламі 1925-1926 рр. О. Загаров повернувся в Україну. 1927 року він стає актором та режисером Харківського Червонозаводського державного українського драматичного театру. 1928 року — головний режисер Московського ТЮГу. 1933 рік — актор Ульяновського драматичного театру. 1939 року прибуває до міста Саратов (РФ), де працює режисером в ТЮГу (тепер — Саратовський академічний театр юного глядача ім. Юрія Кисельова). 1939-1941 рр. — режисер Саратовського театру драми ім. К.Маркса (тепер — Саратовський театр драми ім. І.Слонова). 1940 року йому було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв РФСР».

Помер 11 листопада 1941 року, Саратов (РФ) [40, с.73].

*Олександр Загаров
у виставі «Богдан Хмельницький» [87]*

Велику допомогу у постановках вистав О.Загарову надавала його дружина — актриса та театральний художник Марія Морська (Maria Morska).

АКТРИСА ТА ХУДОЖНИК МАРІЯ МОРСЬКА (1895-1933)

Марія Морська [103]

Марія Іванівна Морська (П'єткевич – Фессінг) народилася (?) 1895 року в Остропіль, Подільська губернія, Російська імперія (тепер – Старий Остропіль, Хмельницька обл.). 1911 року закінчила Київську гімназію. 1911-1916 рр. — навчалася малюванню в Москві. 1916 року повертається до Києва і починає професійно займатись малюванням. Свої роботи підписує «Марія Кітчнер». Прізвище «Китчнеръ» ми бачимо у звіті Бюро Київського союзу сценічних діячів, яке у травні 1918

року сформувало для Умані театральну труп (антреприза Волощенка ?). 1919-1922 рр. – художник Державного драматичного театру (Київ) [22, с.540]. 1922-1923 рр. – актриса Львівського театру «Українська Бесіда». Працюючи в театрі, М. Морська водночас брала активну участь у художніх та мистецьких виставках. Її ім'я як художника ми бачимо на виставці «Гуртка Діячів Українського мистецтва», що відкрилася 4 червня 1922 року у Львові [35].

Стосовно роботи у Руському театрі товариства «Просвіта» в Ужгороді можна сказати, що М.Морська виявляла активність і у творчому процесі Ужгородського театру. «Дуже інтелігентна жінка, тонка актриса», що «вміла дуже простими й безпосередніми засобами викликати великі сценічні ефекти». Будучи негарною, без особливо привабливого тембру голосу, вміла вона «простотою і щирістю гри, культурою своєї поведінки на сцені приковувати до себе увагу глядача» [21].

1925-1926 рр. — артистка працювала на сценах Праги та Подебрадах (Чехословаччина)

Після розірвання стосунків з О.Загаровим Марія Морська їде до батьків у Варшаву (Польща), де починає викладати англійську, французьку та німецьку мови.

Померла від ускладнення ангіни 28 листопада 1933 року, Варшава (Польща) [103].

Після від'їзду з Ужгорода Олександра Загарова управління театром переходить до актора та режисера Миколи Певного.

РЕЖИСЕР *МИКОЛА ПЕВНИЙ (1885-1941)*

Микола Герасимович Певний народився 23 січня 1885 року в Полтаві. Навчався в Торговій школі Єлисаветграда (тепер – Кропивницький). 1914 року їде на навчання у Варшавський політехнічний інститут (Польща). І невдовзі був призваний та відправлений на фронт. В одному з боїв був поранений в руку. Після одужання переїжджає до Петрограда, де навчається музики та співу на музично-драматичних курсах Райгофа. 1918 року вступає до трупи МХТ (Москва). Наприкінці 1918 року переїжджає до Київського українського державного народного театру (кер. П.Саксаганський).

Згодом починає воювати у лавах Української народної армії (УНР). Після поразки УНР був інтернований у місто Калуш, звідки потрапив до табору для інтернованих українців місто Ченстохова (Czestochowa, Польща). У таборі організовував театральний гурток. 1921 року М. Садовський допомагає йому звільнитися з полону. Пізніше запрошує працювати в театрі Ужгорода. 1923 року одружився з акторкою Ніною Машкевич (Антоніна Певна). З 1925 по 1927 рр. – режисер Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді. Восени 1927 року подружжя переїхало до Варшави (Польща), де М.Певний починає працювати у редакції часопису «Українська нива». 1928 року редакція часопису переїжджає на Волинь до міста Луцьк. Цього ж року родина Певних заснувала Волинський український народний театр. 1939 року на базі театру був створений Волинський обласний академічний музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка. 1939 року М.Певного було заарештовано співробітниками НКВД.

М. Певний та артисти театру

Ніна та Микола Певні. Луцьк (30-ті рр.)

У 1940 році його розстріляли (село Биківня, Київська обл.) [68, с.364]. Дружину Ніну Певну було відправлено до Сибіру, де вона і померла 12 вересня 1982 року (Переґребне, Ханти-Мансійський автономний округ).

За два роки (1925-1927 рр.) керування театром Микола Певний не зміг змінити репертуарну політику. На сцені продовжували грати твори української та світової драматургії. Постановниками вистав у театрі в цей період були режисер Олекса Левитський та диригент Ярослав Барнич.

РЕЖИСЕР

ОЛЕКСІЙ ЛЕВИТСЬКИЙ (1887-1959)

Олексій Петрович Левитський народився 17 листопада 1887 року у місті Київ. Акторську освіту здобув у Київській музично-драматичній школі. Починаючи з 1908 року, працював актором у приватних театральних трупах: 1909-1910 рр. — трупа Онисима Суслова (1857-1929), 1908 та 1914 роки — трупа Олексія Суходольського (1863-1936), 1916 рік — трупа Івана Сагатовського (1882-1951). 1913-1914 рр. — актор народного театру «Руська бесіда» на Галичині. 1919 року — актор Державного театру УНР (кер. М.Садовський), Кам'янець-Подільський. 1921-1927 рр. — актор та режисер Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді. 1939-1940 рр. — актор та режисер Тернопільського українського музично-драматичного театру ім. І.Франка. 1940-1941 рр. — актор колгоспного театру (Бережани, Тернопільська обл.). 1941-1944 рр. — режисер Українського окружного театру (Коломия, Івано-Франківська обл.). 1944 року емігрував до Німеччини. 1946-1948 рр. — працює в українському театрі (Мюнхен, Німеччина).

Помер 18 червня 1959 року, Дорнштадт, земля Баден-Вюртемберг (Німеччина).

ДИРИГЕНТ ТА КОМПОЗИТОР ЯРОСЛАВ БАРНИЧ (1896-1967)

Ярослав Васильович Барнич народився 30 вересня 1896 року в селі Балинці Снятинського району (тепер — Івано-Франківська обл.). 1906-1914 рр. — навчався в Коломийській гімназії. 1914 року вступає до лав УСС. 1916 року – диригент театру «Українська бесіда» (Львів). 1921 рік – диригент у трупі «Українська театральна дружина» (кер. В. Коссак), у Львівському театрі лікаря Броніслава Овчарського (1872-1942). 1922-1924 рр. — диригент в Українському театрі товариства «Бесіда» (кер. Й. Стадник). 1924 року закінчив Львівський вищий музичний інститут імені М. Лисенка. 1925-1928 рр. – диригент Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді. 1929 року переїжджає до Станіслава (тепер –

Івано-Франківськ), де працює вчителем у різних установах міста. У 30-ті роки пише оперети: «Дівча з Маслосоюзу» (1933), «Шаріка» (1934), «Пригода в Черчі» (1936). Також у цей час написав пісні «Ох, Соловію», «Чи тямиш?», «Гуцулка Ксеня». 1939 року стає диригентом Станіславського музично-драматичного театру (тепер — Івано-Франківський національний академічний український музично-драматичний театр ім. І.Франка). 1941-1944 рр. — диригент Львівської опери. 1944-1949 рр. — проживає в Західній Німеччині. 1949 рік — емігрував до США. 1951-1966 рр. — художній керівник та диригент Українського хору імені Тараса Шевченка (Клівленд, США). 1961 рік — одержав почесне звання «Почесний громадянин міста Вінніпега» (Канада).

Помер 1 червня 1967 року, Клівленд (Огайо, США).

* * * * *

Перед відкриттям театрального сезону 1926-1927 рр. на базі театру було створено товариство «Руський театр, Дружество, зареєстроване з обмеженою порукою в Ужгороді», яке мало право збирати кошти на потреби театру. Театр працював переважно по селах. Кількість працівників було зменшено.

У 1927 році режисер М. Певний відмовляється від крісла директора, залишає Ужгород.

Із серпня 1927 року на посаду директора театру призначають актора Федора Базилевича [89].

Колаж. Артисти Руського театру.
(1932 р.) [43]

СПІВАК ТА РЕЖИСЕР ФЕДІР БАЗИЛЕВИЧ (1887-1931)

Федір Базилевич народився 27 грудня 1887 року в місті Київ. 1916-1918 рр. – січковий стрілець. 1919-1920 рр. – соліст Української республіканської капели (кер. О.Кошиць). 1920 року опинився в таборі для українських військовополонених воїнів Армії УНР у Йозефов (Jozefov, Чехословаччина). 1920 року проходив навчання у Празькій консерваторії. 1923-1929рр. – актор, режисер та директор «Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді». У 1929 році переїжджає до міста Станіслав в Український народний театр ім. І.Тобілевича. 1930-1931 рр. — актор у театрах Львова. Помер 30 червня 1931 року в місті Станіслав [68, с.386 – 387].

Режисерами театру стають актори Ганна Совачева та Микола Аркас.

Дружній шарж на акторів «Руського театру» [43]

Ганна Совачева у виставі «Про що тирса шелестіла» [87]

АКТРИСА ТА РЕЖИСЕР ГАННА СОВАЧЕВА (1876-1954)

Ганна Вікторівна Совачева (Хартуларі) народилась 6 грудня 1876 року в місті Москва. 1886-1893 рр. — навчалася в інституті шляхетних панянок (Московське училище ордена Св. Катерини). 1895 рік — студентка Музично-драматичного училища Московського філармонійного товариства (клас В. Немировича-Данченка). 1903-1904 рр. — актриса театральної трупи Білозорова (Вітебськ та Мінськ, Білорусь). 1904-1906 рр. — медична сестра під час російсько-японської війни (Харбін, Китай). 30 квітня 1906 року в селі Турівка Прилуцького уїзду Полтавської губ. одружилася з військовим лікарем Василем Совачевим (1876-1924). 1918-1920 рр. —

актриса в театрах Києва. 1921 рік – актриса Львівського українського театру (кер. О.Загаров). 1923- 1929 рр. – актриса та режисер Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді. 1929-1934 рр. – актриса Українського народного театру ім. Івана Тобілевича (Станіслав, тепер – Івано-Франківськ). 1934-1938 рр. – актриса Українського молодіжного театру «Заграва» (Коломия). 1942-1944 рр. – актриса Львівського оперного театру (кер. В. Блавацький). 1944 рік – емігрувала в Зальцбург (Австрія). 1945 року разом з українськими акторами Амброзієм Маруненком, Іваном Бондаренком, Михайлом Соханівським, Марією Гай, Вірою Проценко, Євгенією Сташків, Василем Стебницьким, Миколою Шліхуткою та Володимиром Зацерковним у таборі біженців Парш (Зальцбург) заснувала український театр [68, с.266-268]. 1949 року переїжджає до Парижа (Франція). 1950 року потрапляє до пансіонату літніх емігрантів (Абондан, Франція), де і померла 7 липня 1954 року.

У середині 80-х років останки українських емігрантів зі цвинтаря Абондана були перепоховані у загальній могилі міста Шале (Chalais, Франція) [68].

* * * * *

Брак коштів переслідував театр і в сезоні 1928/29 рр. Чеський Уряд не виділяв грошей, а товариство «Просвіта» перебувало в боргах (був збудований «Народний дім» в Ужгороді). Тяжко захворів Федір Базилевич. Керівництво театром переходить до режисера Миколи Аркаса.

РЕЖИСЕР
МИКОЛА АРКАС (1880-1938)

Микола Миколайович Аркас народився 21 серпня 1880 року в Миколаєві. 1901 року закінчив Єлисаветградське кавалерійське юнкерське училище (директор Василь Самсонов). 1906 рік – вийшов у запас з військової служби. З 1907 року бере участь у виставах Київського театру ім. Миколи Садовського (1910), Чернецького (1911-1912), в Одеському «Народному Домі» (1912-1913). 1914 рік – був мобілізований до армії. 1920-1921 рр. – актор Української театральної дружини (кер. Василь Коссак (1886-1932) у Коломиї. З 1922 по 1926 рр. – керівник театру українських військових полонених у таборі Йозефов (Jozefov, Чехословаччина). Таборовий театр мав власну гардеробну, власні куліси, які малювали таборові маляри, а костюми шили

свої таборові кравці [86, с.43]. 1926-1931 рр. – актор (з 1926 р.), режисер (з 1927 р.), директор (з 1929 р.) Руського театру товариства «Просвіта» в м. Ужгород. 1931-1934 рр. – засновник театру «Дружество Руський Театр» (Ужгород). 1937 рік – переїжджає на постійне місце проживання до Хуста. Активно працював у театрі «Нова сцена» на посаді режисера та актора.

Помер 14 грудня 1938 року в Хусті. Похований на Замковій горі (м. Хуст).

Микола Аркас (1924 р.)

* * * * *

Фінансові проблеми призвели до закриття театру «Просвіти» у січні 1930 року. Проте активно розвивалися аматорські театральні гуртки при читальнях. Один із таких гуртків перетворився на театр «Нова Сцена» під керівництвом братів Шерегіїв.

Через складне фінансове та політичне становище 1 січня 1930 року «Руський театр» припинив своє існування.

Театр в Ужгороді. 30-ті рр.

2.2. ДЕКОРАТОР ТЕАТРУ МИКОЛА КОНИК (1905 – ?)

Про декоратора Миколу Коника (1905 р. ?) відомостей дуже мало. Однак певну інформацію можна знайти в науковій праці Ю.-А. Шерегія [86]. Отже, Микола Коник був членом ужгородського «Пласту». З 1921 по 1925 роки працював у театрі допоміжним актором та робив оформлення до вистав Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді [86, с.340]. У рукописі Ю.-А. Шерегія [87], який нині зберігається у фондах Закарпатського краєзнавчого музею імені Т. Легоцького розміщено світлину М.Коника 1960-их років і підпис «Ювілей 8 лютого». Саме з цього фото можемо зробити висновок, що ймовірно народився він 8 лютого 1905 року.

Якщо взяти перелік вистав театру за 1921 рік, то бачимо, що молодий декоратор Микола Коник створює декорації майже до 20 спектаклів. Про постановку: «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М.Старицького (реж. М.Біличенко, 15 січня) писав М.Брацайко: «Все, що на сцені діялось, було наше, було нам рідне..... бачили ми там наші звичаї, наші танці, наших колядників із зіздами, ходячих од хати до хати, наше село, нашу церкву.....» [63, с. 8]. Цього ж 1921 року він робить оформлення до вистав: «На першій гулі» С.Васильченка (реж. М.Приємська-Дніпрова, 22 січня), «Верховинці» Ю.Корженевського (реж. М.Приємська-Дніпрова, 29 січня), «Учитель» І.Франка (реж. М.Приємська-Дніпрова, 2 лютого), «Наталка Полтавка» І.Котляревського (реж. М.Приємська-Дніпрова, 16 лютого), «Суєта» – І.Тобілевича (реж. М.Приємська-Дніпрова, 27 лютого), «Хазяїн» І.Тобілевича (реж. М.Приємська-Дніпрова, 6 березня), «Ведмідь» А.Чехова (реж. М.Приємська-Дніпрова, 17 березня), «Наймичка» І.Тобілевича (реж. М.Приємська-Дніпрова, 30 березня), «Редактор Чиказького «Хлібороба» за М.Твенем (реж. М.Приємська-Дніпрова, 3 квітня), «Повернення із Сибіру» Л. Яновської (реж. Б.Крживецький, 12 квітня), «Невольник» М.Кропивницького (реж.Б.Крживецький, 24 квітня), «Шельменко-денщик» Г.Квітки-Основ'яненка (реж. Б.Крживецький, 7 травня), «Украдене щастя» І.Франка (реж. Б.Крживецький, 19 травня), «Сватання на Гончарівці» Г.Квітки-Основ'яненка (реж. Б.Крживецький, 23 травня) «Безталанна» І. Тобілевича (реж. Б. Крживецький, 11 червня), «Лісова квітка» Л.Яновської (реж. Б.Крживецький, 27 червня), «Батько» А.Їрасека (реж. Б.Крживецький, 28 серпня). Про виставу «Батько» читаємо у спогадах М.Садовського: «Господи Боже ти мій, що це за вистава була!... Замість намальованих дерев понатикано було на

сцені якогось клечання, як то у нас на Трійцю уквітчують хати, а замість пристановочної хати досить заможного хазяїна, та й ще чеха, було поставлено якийсь хлів; а коло його - ворота, але актори, актори.... Мізансцени плутають, не знають куди йти..» [69, с. 231].

«Наталка Полтавка». Програмка (1921 р.) [2]

19 серпня 1921 року до Ужгорода прибуває М.Садовський з художником М.Кричевським, який стає головним декоратором театру, а Микола Коник його асистентом. Він також продовжує працювати допоміжним актором.

У травні 1923 року театр залишають М.Садовський та М.Кричевський. Керівником театру стає режисер О.Загаров. Відбуваються творчі зміни у репертуарі: замість українського побутового театру на сцені з'являються твори світової драматургії. Режисер О.Загаров застосовує нові прийоми в

оформлені своїх вистав, які він випробовував ще у Львові. Замість пласких м'яких декорацій використовується дедалі більше нових конструкцій, на сцені починають працювати з кольоровим світлом. Основним декоратором театру знову призначають Миколу Конику, який продовжує роботу над оформленням до вистав: «Майська ніч» за М.Гоголем (дир. Ю.Гаєвський, 8 вересня), «Гріх» В.Винниченка (реж. О.Загаров, 22 вересня), «Запорожець за Дунаєм» С.Гулака-Артемовського (дир. Ю.Гаєвський, 23 вересня), «Королева чардашу» І.Кальмана (дир. Ю.Гаєвський, 30 вересня), «Наталка Полтавка» І.Котляревського (дир. Ю.Гаєвський, 7 жовтня), «Панна Мара» В.Винниченка (реж. О.Загаров, 14 жовтня), «Міс Гобс» Д.-К. Джерома (реж. О.Загаров, 18 жовтня), «Вечорниці» П.Ніщинського (дир. Ю. Гаєвський, 28 жовтня), «Чортиця» К.Шенгера (реж. О. Загаров, 2 листопада), «Заручини при лампах» Ж.Оффенбаха (дир. Ю.Гаєвський, 8 листопада), «Батько» А. Стріндберга (реж. О.Загаров, 15 листопада), «Натусь» В.Винниченка (реж. О.Загаров, 28 листопада), «Ноктюрн» М.Лисенка (дир. Ю. Гаєвський, 29 листопада), «Мірандоліна» К.Гольдоні (реж. О.Загаров, 10 грудня), «Тартюф» Ж.-Б.Мольєра (реж. О.Загаров, 20 грудня) [6, с. 217, 218].

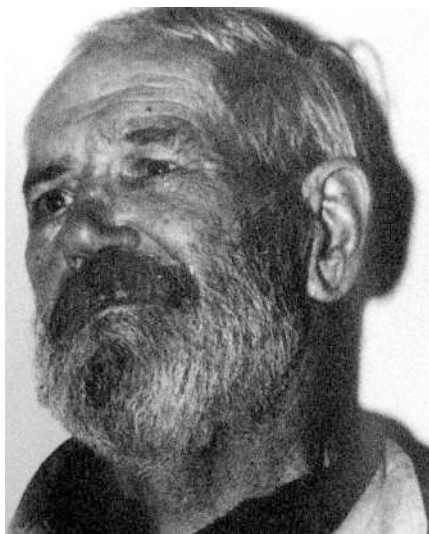
*Сцена
з вистави.
(1922 р.) [2]*

1924 рік приносить на сцену нові спектаклі і нове оформлення М.Коника, а саме: «Колотнеча» А.Коцебу (реж. О.Загаров, 3 січня), «Вій» за М.Гоголем (дир. Ю. Гаєвський, 17 січня), «Ясні зорі» Б.Грінченка (реж. О.Загаров, 22 січня), «Р.У.Р.» К.Чапека (реж. О.Загаров, 7 січня), «Візник Геншель» Г. Гауптмана (реж. О.Загаров, 15 січня), «Продана наречена» Б.Сметани (реж. Е. Паржизек, 3 лютого), «Катерина» М.Аркаса (реж. О.Загаров, 17 березня), «Гайдамаки» Т.Шевченка (реж. О.Загаров, 12 квітня), «Гедда Габлер» Г.Ібсена (реж. О.Загаров, 5 травня), «Брехня» В.Винниченка (реж. О.Загаров, 11 вересня), «Герої» Б.Улоя (реж. О.Загаров, 20 вересня), «Між двох сил» В.Винниченка (реж. О.Загаров, 11 жовтня), «Шпанська мушка» Ф.Арнольда та Е.Баха (реж. О.Загаров, 25 жовтня), «Останній сніп» Л.Старицької-Черняхівської (реж. О.Загаров, 1 листопада), «Царевич Олексій» Д. Мережковського (реж. О.Загаров, 6 листопада), «Борці за мрії» І.Тогобочного (реж. О.Загаров, 13 листопада), «Вовки та вівці» О.Островського (реж. О.Загаров, 20 листопада), «Вечорниці» П.Ніщинського (дир. Я.Барнич, 22 грудня) [6, с.218, 219].

Із січня по червень 1925 року декоратор Микола Коник робить свої декорації до вистав: «Циганський барон» Й.Штрауса (дир. Я.Барнич, 15 січня), «Невольник» М.Кропивницького (реж. О.Загаров, 25 січня), «Верблюд вухом іглі» Ф.Лангера (реж. О.Загаров, 12 лютого), «Пісні в лицах» М.Кропивницького (дир. Я.Барнич, 19 лютого), «Закон» В.Винниченка (реж. О.Загаров, 26 лютого), «Темна пляма» Г.Кадельбурга (реж. О.Загаров, 21 березня), «Вій» М.Кропивницького (дир. Я. Барнич, 22 березня), «Жидівка-вихрестка» Л.Галеви (дир. Я.Барнич, 23 березня), «Продана наречена» Б.Сметани (дир. Я.Барнич, 29 березня), «Двадцять

днів тюрми» М.Геннекена та П. Вебера (реж. О.Загаров, 7 квітня), «Барон Кіммель» В.Колла (дир. Я.Барнич, 23 квітня), «Циганський барон» Й.Штрауса (реж. О.Загаров, 24 квітня), «Галька» С.Моношук (дир. Я. Барнич, 28 квітня), «На перші гулі» С.Васильченка та «Бувальщина» А.Велисовського (реж. О.Загаров, 8 травня), «Золота книжка» Л.Толстого (реж. О.Загаров, 22 травня), «Заручини при лампах» Ж.Оффенбаха (дир. Е. Паржизек, 23 травня), «Шоколадний воячок» Й.Штрауса (дир. Я.Барнич, 2 червня) [6, с.219, 220].

У вересні 1925 року театр залишає режисер О.Загаров. Цього ж року за ним іде Микола Коник. За 5 років служіння театрові декоратор Микола Коник зробив декорації майже до 70 вистав. Подальша його доля невідома.

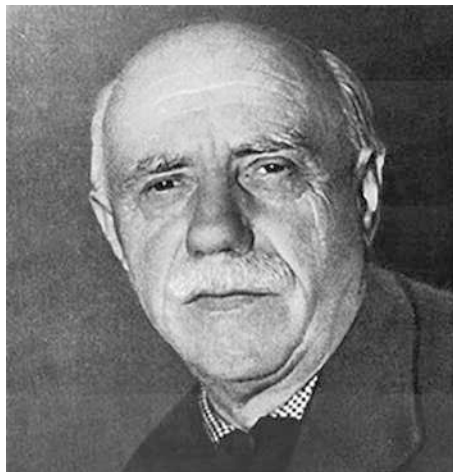
Микола Коник (1960 р.) [87]

2.3. МИКОЛА КРИЧЕВСЬКИЙ (1898-1961) перший професійний декоратор театру

Микола Васильович Кричевський народився 24 листопада 1898 року в місті Харків. Початкову художню освіту одержав від батька В.Г. Кричевського (1872-1952). 1912 року закінчив Київську гімназію. 1919 року за протекцією свого батька починає працювати актором та художником у театрі М.Садовського. 1921 року на запрошення М.Садовського Микола Кричевський прибуває на Підкарпатську Русь і стає першим декоратором професійного театру в Ужгороді. По приїзді до Ужгорода молодий М.Кричевський знайомиться з творчістю місцевих художників – Юлія Вірага (1880-1949), Карела Ізая (1887-1938), Теодора Муссона, Юлія Іяс-Яцика (1874- 1942), Адальберта Ерделі (1891-1955), Йосипа Бокшая (1891-1975) [52]. І вже 1922 року бере приватні уроки живопису у художника-живописця Йосипа Бокшая.

ХУДОЖНИК ЙОСИП БОКШАЙ (1891-1975)

Йосип Йосипович Бокшай народився 2 жовтня 1891 року в селі Дертянґлігет Мараморського округу, Австро-Угорська імперія (тепер – Кобилецька Поляна, Рахівського району, Закарпаття). 1914 року закінчив навчання в Академії образотворчого мистецтва (кер. Імре Ревес (1859-1945) (Будапешт, Австро-Угорщина). Учасник Першої Світової війни. 1918 року повертається додому з полону і починає працювати викладачем у закладах освіти Ужгорода. 1927 року разом з А.Ерделі заснував Ужгородську художню школу. 1931 рік – член Товариства діячів образотворчого мистецтва Підкарпатської Русі. 1951 рік – присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв УРСР». 1951-1957 роки – доцент Львівського державного університету. 1960 рік – присвоєно почесне звання «Народний художник УРСР». 1963

рік – присвоєно почесне звання «Народний художник СРСР». Помер 19 жовтня 1975 року, місто Ужгород, похований на цвинтарі Калварія [52, с.21].

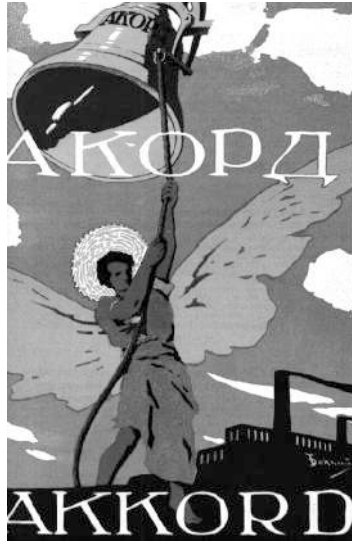
Ім'я художника-живописця Йосипа Бокшая театральний глядач Підкарпатської Русі вперше побачив на афішах театру 1924 року. Саме цього року маестро робить оформлення до музичних вистав: «Пан професор в пеклі» К. Моора, «Королева чардашу» І.Кальмана, «Продана наречена» Б.Сметани. Режисером та диригентом був Карел Моор (1873-1945) [6, с. 218, 219].

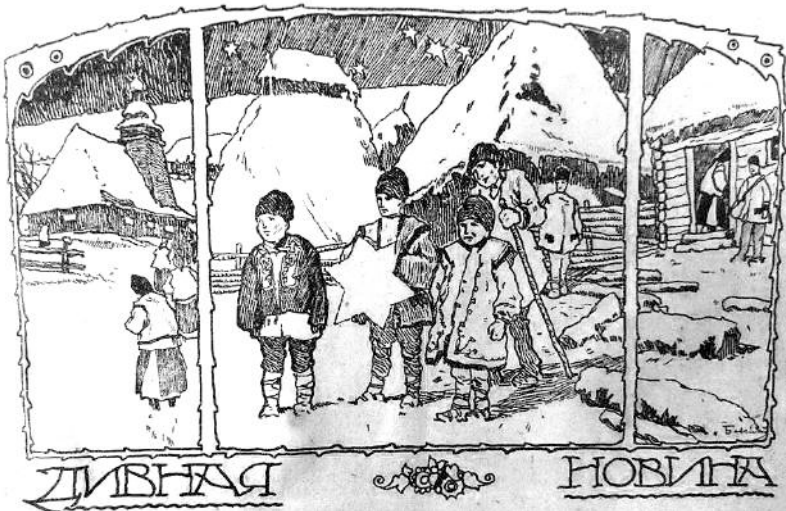
Карел Моор.

*Тереза Моорова.
Сцена з вистави
«Пан професор у пеклі»
(1924 р.)*

*Акорд (Ужгородська фабрика дзвонів).
Плакат (1927 р.). Худ. Й.Бокшай*

«Колядники» (1921 р.). Худ. Й.Бокшай [87]

Але повернемось до М.Кричевського, який по приїзду до Ужгорода починає малювати оформлення до вистав театру: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського (реж. М.Садовський, 22 вересня), «Мартин Боруля» І.Тобілевича (6 жовтня), «Чорноморці» М.Старицького (21 жовтня), «У Гайхан -бея» В.Самійленка (10 листопада), «Дай серцю волю, заведе в неволю» М.Кропивницького (24 листопада), «Наталка Полтавка» І.Котляревського (19 грудня 1921 р.) [6, с.215]. Режисером вистав був Микола Садовський. Про оформлення вистави «Запорожець за Дунаєм» (22 вересня 1922 р.) писала преса: «Сцена зображує зелений краєвид, що зникає вдалині з озерцем, з мініатюрними сільськими хатами, з низенькими хатками по обидва боки авансцени...» [43, с.181]. Із короткої інформації в газеті одразу видно, що оформлення стає кольоровим і перспективним. М. Садовський підніс на вищий художній рівень справу матеріального оформлення вистав. У театрі почали виготовляти декорації до кожної постановки. Матеріальне оформлення відповідало постановочному планові, стилю п'єси. Декоратор М. Кричевський почав робити оформлення вистав більш колоритним і цікавим. На той час у театрі головним елементом декорації був писаний задник та куліси. Адже по писаному заднику глядач міг побачити і зрозуміти місце дії вистави.

Невелика сцена стаціонарного театру в Ужгороді давала художнику можливість робити лише компактне, м'яке оформлення вистави. Серйозною проблемою було і те, що будова міського театру не мала складу для декорацій, костюмів, тому багато костюмів знаходилося у акторів вдома. Виїзні вистави грались лише у сільських школах. Зазвичай, ці

школи були будівлями з однієї або двох кімнат (класів). Грати там виставу було майже неможливо, а кількість глядачів аж ніяк не виправдовувала фінансових витрат на поїздки. Та й самих будівель, де можна було грати вистави було, небагато. Тому театр їздив лише у великі села та містечка. Як згадує М.Садовський: «Приходиться їздити по дірках захолустях, де нема ані порядної сцени, ані уборних; де актори одягаються часом усі і жінки і чоловіки в одній уборній, а то і за кулісами, бо нігде примоститься. Така праця тільки нервує і нічого більше» [43, с.180].

1922 року декоратор М. Кричевський малює декорації до вистав: «Суєта» І.Тобілевича (3 січня), «Нахмарило» Б.Грінченка (8 січня), «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М.Старицького (14 лютого), «Наймичка» І.Тобілевича (22 січня), «Дачний мученик», «Ведмідь», «Освідчення» А.Чехова (26 січня), «Пан Штукарович» С.Зіневича (5 лютого), «Бояриня» Л.Українки (14 лютого), «Ліс» О.Островського (26 лютого), «Зимовий вечір» М.Старицького (9 березня), «За двома зайцями» М.Старицького (18 березня), «Назар Стодоля» Т.Шевченка (9 та 27 квітня), «Молода кров» В. Винниченка (19 квітня), «Бондарівна» І.Тобілевича (9 травня), «Ревізор» М.Гоголя (24 травня), «Пошилися у дурні» М.Кропивницького (11 серпня), «Сто тисяч» І.Тобілевича (24 серпня), «Казка старого млина» С.Черкасенка (13 вересня), «Аргонавти» Г.Цеглинського (23 вересня), «Земний рай» Б.Горста (27 вересня), «Тарас Бульба» М. Старицького (20 жовтня), «Останній мужчина» Ф.Свободи (26 жовтня), «Ніж моєї жінки» ? (13 листопада), «Сватання на Гончарівці» Г.Квітки-Основ'яненка (17 листопада), «Чортиця» К.Шенгера (21 листопада), «Сорочинський ярмарок» М.Старицького (15 грудня), «Хмарки» Я.Квапили (21 грудня) [6, с. 215, 216].

Щодо оформлення вистави «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» читаємо у статті в газеті «..видиш приміром красне село в зимі на Різдво, видиш як ходять пізно вечором колядники із зіркою та колядують по селі од хати до хати. Здається тобі, що ти не в театрі, але десь в нашій селі на Верховині, ходиш з колядниками. Одна ява за другою і все нові прекрасні, правдиві руські образи» [97].

У червні цього ж 1922 року Руський театр їде на гастролі до Праги. Чеська преса писала: «Ужгородська театральна дружина є знаменита, має добрі декорації, гарні стилеві і мальовничі костюми, відмінних співаків і танцюристів..» [14,с.7,8].

1923 рік приніс нові вистави в декораціях М.Кричевського: «Гандзя» І.Тобілевича (2 січня), «Зимовий вечір» М.Старицького та «Артист» С.Ніколаєва (16 січня), «Невольник» М.Кропивницького (18 січня), «Циганка Аза» М.Старицького (19 січня), «Богдан Хмельницький» М.Старицького (3 лютого), «Бондарівна» І.Тобілевича (7 лютого), «Оглядини» М.Гоголя (переклад М.Садовського) (17 лютого), «Розумний і дурень» І.Тобілевича (10 березня), «Панна Мара» В.Винниченка (16 березня), «Безталанна» І.Тобілевича (20 березня), «В студії» В.Блодека (24 березня), «Зайдиголова» М.Кропивницького (20 квітня), «Богдан Хмельницький» М.Старицького (24 квітня), «Примари» Г.Ібсена (28 квітня), «Крути, та не перекручуй» М.Старицького (11 травня), «Никандр Нещасний» М. Садовським («Гірка доля» О.Писемським (17 травня), «Назар Стодоля» Т.Шевченка (24 травня), «Панна-штукарка» О. Володського (27 травня) [6, с.216, 217].

Ольга Дівнич
у ролі Одарки
в опері «Запорожець за Дунаєм»
(1923 р.)

Улітку 1923 року, коли М.Садовський звільняється з театру, разом з ним звільняється і декоратор М.Кричевський. Він приймає рішення поступити на навчання в Українську студію пластичних мистецтв (Прага). Саме тут у Празі М.Кричевський не залишає театр і малює декорацію до постановки «Тарас Бульба» за М. Гоголем для народного театру (1925 р.) [38, с. 63].

Під час навчання у жовтні 1925 року Микола Кричевський приїздить до Ужгорода і разом з чеським художником Малькусом (?) робить у залах Ужгородського жупанату спільну художню виставку. Як писала Львівська преса: «Виставку відвідало кількасот людей, половину образів розкуплено. картини відрізняються ніжною гармонією красок, м'якими тінями і живим рухом. В перспективі є дефекти, які помічаються у кожному початковому малярі» [88].

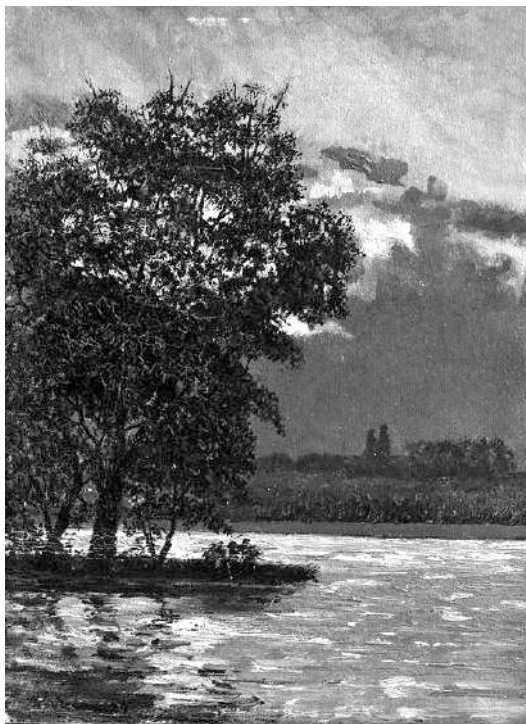
Після закінчення навчання 1927 року Кричевський

повертається до Ужгорода, де малює декорації до вистав: «Страшна помста» за М. Гоголем (реж. М.Аркас, 1 вересня), «Польський жид» Е.Шатріана (реж. Г.Совачева, 6 жовтня), «Паяци» Р. Леонкавалло (реж. Г.Совачева, 24 січня 1928 р.), «Запорізький скарб» К.Ванченка-Писанецького (28 березня 1928 р.) [14, с.7].

Виставою «Маруся Богуславка» М.Старицького у постановці М.Аркаса театр «Просвіти» відкрив театральний сезон 1928-1929 рр. «Маруся Богуславка.... Старанна і продумана праця режисерів М.Аркаса і М.Базилевича в повному контакті з працею артистів, доповнена розкішними декораціями маляра М.Кричевського, дали блискучі наслідки» [92]. Також в цьому сезоні художник малює оформлення до вистав: «Про що тирса шелестіла» С.Черкасенка (реж. М.Аркас, 07.X.1928), «Продана наречена» Б.Сметани (поновлена 27 жовтня 1928 р.) [14, с.7].

В Ужгороді М.Кричевський працює дуже плідно не лише в руському театрі, а також допомагає аматорським театральним колективам [14, с.8], пробує себе як художник у книжковій графіці, ілюструє «Календар – Альбом» (1928).

У вересні 1929 року перед від'їздом з Підкарпатської Русі декоратор М. Кричевський влаштовує свою персональну виставку в Ужгороді, на якій представлено твори живопису, графіки. Нині на Закарпатті зберігаються у фондах Закарпатського обласного художнього музеї імені Й.Бокшая лише декілька творів Миколи Кричевського: картини «П'єтрос» (1929), «Вид Ужгорода» (1931), «Старий Ужгород» (1931). Усі ці живописні твори були закуплені музеєм 1947 року [73, с.15]. Творів сценографії в музеях Закарпаття не має.

На Дніпрі. Вечоріє. (1929 р.)

1930 року М.Кричевський через Прагу їде до Франції. По приїзді до Парижа він стає членом Асоціації незалежних українських митців (АНУМ). Саме у Франції художник продовжує брати участь у мистецьких виставках (1930-1933 рр., 1936 р., 1938 р.). 1932 року бере участь у виставці членів асоціації незалежних художників у Львові.

З 1939 по 1942 роки М. Кричевський працює художником-декоратором у театрах Франції («Theatre des Arts», 1939), «Theatre Hebertor», 1942). Під час Другої світової війни 1943 року їде добровольцем на війну як громадянин Франції.

По закінченні війни за бойові заслуги перед Францією одержав «Орден Почесного легіону». Після війни продовжує творчо працювати у жанрі акварелі. Починаючи з 1949 року, Микола Кричевський двічі на рік – у травні та вересні – відвідує Венецію, своє улюблене європейське місто[49, с.31].

*М. Кричевський
(1951 р.)*

Після великої перерви у виставках 1954 року в Паризькій галереї «Зак» («Zak») художник робить персональну виставку, де представляє свої італійські акварелі. «В композиціях Кричевського видно завжди сильне відчуття міри, такту, вони не втомлюють око безліччю деталей» [66, с.28].

З 1955 року художник постійно подорожує до Каліфорнії (США), адже там мешкав його брат Василь Кричевський.

Вадим Щербаківський. Екслібрис [63]

Помер Микола Кричевський від раку горла 1 вересня 1961 року у Парижі. Похований на цвинтарі Баньо (Bagneux) Париж (Франція) [96].

Після смерті художника виставки його творів проходили в Брюсселі (Бельгія), Римі (Італія), Нью-Йорку (США), Монреалі (Канада). В Україні його твори є окрасою постійно діючої експозиції у музеях Сум, Харкова, Києва, Полтави.

2.4. ДЕКОРАТОР ТЕАТРУ МИКОЛА ФИЛИК (?)

Перші відомості про декоратора театру Миколу Филика знаходимо у відомостях про склад Руського театру товариства «Просвіта»: 1925 року – декоратор, помічний актор М.Филик [81,с. 352]. Оформляти театральні вистави Микола Филик починає у вересні 1925 року, це будуть вистави: «Маруся Богуславка» М. Старицького (реж. М.Певний, 1 вересня), «Діти Агасфера» С.Білої (реж. О.Левитський, 6 вересня), «Пергач» Й.Штрауса (реж. Я.Барнич, 10 вересня), «Хмара» О.Суходольського, 12 вересня). У театральному сезоні 1925-1926 років з'являється дуже багато постановок минулих театральних сезонів, але і досі немає інформації, чи робив поновлення декорації до цих вистав М.Филик, чи театр використовував декорації інших художників (М.Коника та М.Кричевського).

1926 рік приніс на Підкарпатську Русь економічну та фінансову кризу. Багато акторів покинуло театр. Борги «Просвіти» за український театр були дуже великі. Щоб вижити, на паях було створено «Дружество Руський театр» [6, с.161]. Перевагу театр надавав лише музичним виставам (операм, оперетам, творам світової класики). У цей час декоратор Микола Филик робить оформлення до більше ніж 20 театральних вистав: «Кавалерія Рустікана» П.Маскані (дир. Я.Барнич, 1 березня), «Чумаки» І.Тобілевича (реж. М.Певний, 2 березня), «Пташник» К.Целлера (реж. О.Левицький, 3 березня), «Продана наречена» Б.Сметани (7 березня), «Тітка Чарлея» Б.Томаса (реж. М.Певний, 9 березня), «Відьма» Я.Ярославенка (дир. Я.Барнич, 13 березня), «Забавка» А.Шніцлера (реж. М.Певний, 16 березня), «Шельменко-денщик» Г.Квитки-Основ'яненка (реж. М.Певний, 18 березня), «Фауст» Ш.Гуно (дир. Я.Барнич, 20 березня), «Над морем» Г.Енгеля (реж. М.Певний, 25 березня), «Циганський барон» Ф.Легара (дир. Я. Барнич, 27 березня), «Живі покійники» І. Конича та М. Лисенка (реж. М.Певний, 29 березня), «Добре пошитий фрак» Г. Драгеля (реж. М.Певний, 16 грудня) [7, с.185,186].

Новий театральний сезон 1927 року приносить зміни у творчому та технічному складі театру, але прізвище Филика залишається у театрі «.... прийнято такий склад трупи театру з оплатою..... пан Филик» [Микола] Кч.500.[6, с.167]. М.Филик робить оформлення до вистав: «Дурень» Л.Фульда (реж. М.Певний, 14 березня), «Пані та її похресник» А.Геннекена, П.Вебера (реж. Г.Совачева, 3 вересня), «Серденьку золотому – від серденька щирого» Л.Яновської (реж. М.Аркас, 4 вересня), «Весілля з перешкодами» М.Мішеля, Е.Лабіша

(реж. Г.Совачева, 22 вересня), «Свекор» С.Васильченко, «На Волзі» А.Авраменка, «Щасливчик Беппо» М.Франчича (реж. М. Аркас, 2 жовтня), «Детектив» І. М'ясицького (реж. Г.Совачева, 4 листопада) [7, с.186,187].

*Вистава «Наталка Полтавка» І.Котляревського (1925 р.).
Декорації М.Филика [87]*

*Сцена з вистави
«Пані та її похресник»
А.Геннекена, П.Вебера
(1927 р.) [87]*

1928 рік приносить на Ужгородську сцену нові вистави з художнім оформленням декоратора Микола Филика: «Контролер спальних вагонів» А.Біссона (реж. М.Аркас, 9 січня), «Вечорниці» П.Ніщинського (30 січня), «Весела вдова» Ф. Легара (15 березня), «Кума Марта» О. Шатковського (реж. М.Аркас, 16 березня), «Суєта суєт» А.Авраменка (2 травня), «Одруження» М.Гоголя (реж. Г.Совачева, 23 травня), «Маруся Богуславка» М.Старицького (реж. М.Аркас, 5 вересня), «На перші гулі» С.Васильченка, «Ляльки Віолетти» А. Адама, «Комедія на мості» В.Кліцпера (реж. Ф.Базилевич, 6 вересня), «Хатня революція» О.Володарського (реж. Г.Совачева, 23 вересня), «Пан директор» О. Біссона (реж. М.Аркас, 31 жовтня), «Хамка» М.Константинова (реж. Г.Совачева, 8 грудня) [7, с. 188, 189].

По завершенні театрального сезону, цього ж 1928 року через фінансову кризу декоратора М. Филика звільняють з театру. Але у січні 1929 року повертають з платою у 600 Крн.ч.[6, с. 189]. Цього ж року він малює декорації та костюми до оперети «Жриця вогню» В.Валентинова (реж. М.Аркаса, 17 січня 1929 р.), «Білі ночі» Г.Березовського, «Павлик» А.Авраменка, «Нянька» Ж. Оффенбаха (реж. М.Аркас, 3 березня), «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М.Старицького (20 березня), «Спадкоємець» ? (реж. М.Аркас, 21 квітня), «Про що, тирса шелестіла» С. Черкасенка (реж. М.Аркас), оперета «Гейша» С.Джонсона (реж. М.Аркас, 24 листопада), «Старі гріховодники» С.Білої (реж. М.Аркас, 13 листопада) [7, с.189].

Ольга Дівнич
в опереті «Гейша».
Декоратор М.Филик [87]

У грудні 1929 року працівникам Руського театру було видано повний розрахунок [6, с.190]. Театр закрили. Декотрі з акторів та працівників театру переїхали на Галичину, решта знайшли собі іншу роботу в Ужгороді. «Артисти нашого театру – розійшлися світами шукати іншої долі, але лишили тут по собі велику виконану працю, яка не пропала марно й приносить свої плоди. Під впливом театру і при його допомозі постали театральні кружки від Поправди аж до Тиси і в них молодіж, а також і старша свідома інтелігенція піддержує і поширює національну культуру та національну свідомість і любов до свого народу та до свого мистецтва» [11].

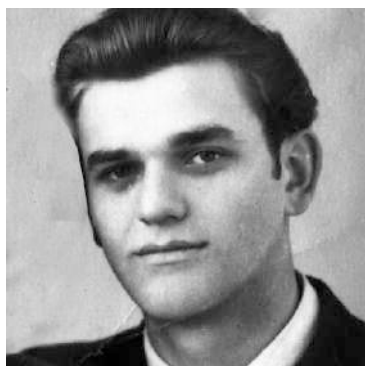
Подальша доля декоратора Миколи Филика невідома. За період роботи у театрі він зробив оформлення до 70 вистав, його ім'я назавжди залишиться в історії театральньо-декораційного мистецтва Підкарпатської Русі.

Трупа Руського театру (1929 р.)

❖ РОЗДІЛ III ❖

Театр «Нова сцена» 1936-1939 років

3.1. ДІЯЧІ ТЕАТРУ «НОВА СЦЕНА»

Після закриття 1930 року в Ужгороді Руського театру товариства «Просвіта» театральне життя міста стало менш активним. Частина працівників театру емігрувала за кордон, інша частина найшла роботу у містах та селах Підкарпатської Русі.

Ставлення до театру в Ужгороді з боку влади залишалось негативним, але навесні 1931 року режисер Микола Аркас почав відновлювати театр. Він запрацював під назвою «Руський театр реєстрованого дружества з обмеженою порукою». У його творчий склад увійшли колишні актори театру «Просвіти». У репертуарі з'явилися спектаклі, поставлені ще в Руському театрі товариства «Просвіта». Колектив поновив та поставив чотирнадцять вистав, але через відсутність коштів 1933 року театр закривається.

Восени 1934 року відбувається друга спроба М.Аркаса відновити професійний театр, який одержує назву «Руський театр імені Миколи Садовського». Режисери М.Аркас та М.Біличенко поставили лише чотири вистави: «Наталка Полтавка» І.Котляревського, «Старі гріховодники» С. Білої, «Морфій» Л. Гарцера, «Квадратура кола» В.Катаєва [5, с.113]. Але і ця спроба була невдалою. Наприкінці театрального сезону 1935 року театр закривається. «Уряд не виділив субсидії навіть при наявності у театрі місцевого керівника та артистичних кадрів» [13, с. 31].

1936 року в Ужгороді з'являється новий театральний колектив, який був створений з акторів театру «Просвіти» та

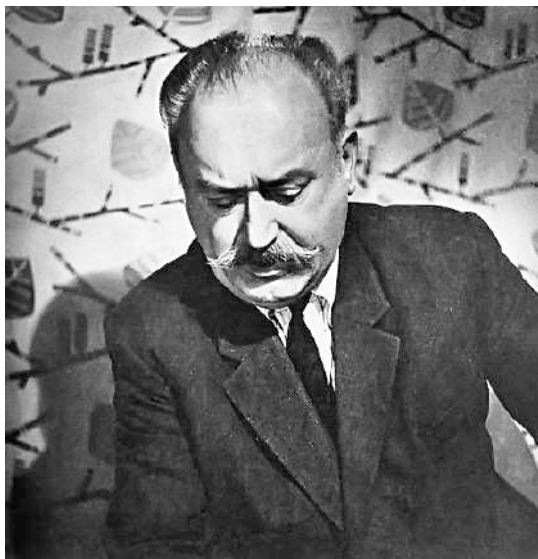
слухачів шестимісячних драматичних курсів. Новий театральний колектив «Земський Підкарпаторуський народний театр» (ЗПНТ) почав активно працювати. На посаду першого режисера запросили чеського актора на пенсії, режисера Королівського театру на Виноградах (Divadlo na Vinohradech) (Прага) Франтішека Главати (1873-1952).

Ф.Главати (1946 р.)

На посаду декоратора театру – Федора Манайла, «...який виключно із за любові до рідного мистецтва та театру намалював декілька декорацій до вистав» [59, с.62].

ХУДОЖНИК ФЕДІР МАНАЙЛО (1910-1978)

Федір Федорович Манайло народився 19 жовтня 1910 року в селі Іванівці на Мукачівщині (Австро-Угорщина). 1928 року закінчив Мукачівську реальну гімназію. Відтак поступив на навчання у Празьку Вищу художньо-промислову школу, яку 1934 року закінчив. Після навчання повертається з дипломом учителя в рідне село. 1936-1938 рр. – оформлює вистави Земського Підкарпатурського народного театру. 1939 року стає членом товариства художників Підкарпатської Русі. 1940-1941 рр. – художник Угро-Руського театру (Ужгород). 1945-1955 рр. – викладач Ужгородського училища

прикладного мистецтва. 1949-1951 рр. – голова Закарпатського відділення Спілки художників УРСР.

Створює оформлення до вистав Закарпатського державного українського театру: «Під каштанами Праги» К.Симонова (реж. В.Магар, 1946), «Добрі люди» Г.Пахазнікова, О.Савчука (реж. Г.Ігнатович, 1947). «Художник Ф. Манайло – добрий знавець етнографії краю – робить цікаве оформлення вистав, яке не тільки розкривало основну ідею твору, але й доповнювало її» [63, с. 23]. Через невеличку перерву художник знову робить оформлення для Закарпатського українського театру: «Украдене щастя» І.Франка (реж. А. Авраменко, 1954), «Трембіта» В.Масса, М.Червінського, Ю.Мілютина (реж. А.Ратміров, 1961), «Ліс гуде» Ф.Фаркоша (реж. В.Івченко, 1964 р.).

1972 року він одержує почесне звання «Заслужений художник УРСР», 1977 року – «Народний художник УРСР». До 1978 року Ф.Манайло працював художником Закарпатського відділення Худфонду УРСР (Ужгород). Помер 15 січня 1978 року в місті Ужгород [38, с.72 –78].

З приходом чеського режисера Франтішека Главати (Frantisek Hlavaty) у репертуарі Земського Підкарпатського народного театру (ЗПНТ) з'являються чеські п'єси, які були перекладені на русинську мову. Режисер Ф.Главати здійснює постановки вистав: «Твердоголові» Л.Строупежницького, «Квадратура кола» В.Катаєва, «Войнарка» А. Їрасека, казка «Червона каркулька» (?), «Гроза» О.Островського, «Та – третя» В.Крилова, «Зачарований принц» (?), «На дні» М.Горького [5, с.114].

1937 року в керівництві театру відбуваються зміни: режисер Ф.Главати залишає Підкарпатську Русь. Новим керівником театру стає колишній актор МХАТ Павло Алексєєв (?), який починає ставити вистави російських драматургів: «Бідність — не порок» О.Островського, «Дорога квітів» В.Катаєва, «Вуйко із Америки» А.Бобульського [5, с.114]. Другим режисером-постановником стає актриса театру В. Іванова-Стахурова.

АКТРИСА ТА РЕЖИСЕР ВАЛЕНТИНА ІВАНОВА (1896-1960)

Валентина Іванова (Стахурова, Стахура) (сценіч. псевд. Іванова- Валюшко, Іванова-Верес) народилась (?) 1896 року в місті Чернігів. 1913 рік – актриса театру імені Миколи Садовського (Київ). 1919 рік – актриса Державного драматичного театру Української народної республіки (кер. М.Садовський), Кам'янець-Подільський. 1920 рік – разом з М.Садовським працює актрисою в театрах Станіслава (тепер – Івано-Франківськ), Тернополя та Львова. 1921 рік – одружилася з Романом Стахурою. 1921-1923 рр. та 1927 -1930 рр. – актриса Руського театру товариства «Просвіта» в

Ужгороді. 1931- 1935 рр. – актриса Руського театру ім. М. Садовського. 1936-1938 рр. – режисер Земського Підкарпатурського народного театру. У цей період вона ставить вистави, які грались під час Ужгородських драматичних курсів: «На першій гулі» В.Васильченка (30.VIII.1934), «Радощі майстра Фулярдино» І.Невицької (30.V.1935), «Безталанна» І.Тобілевича (30.V.1935), «Украдене щастя» І.Франка (1936), «Наймичка» І.Тобілевича (1937), «Бородате непорозуміння» О.Сливки (1938) [7, с.191-193]. 1938 рік – переїзд до міста Хуст, потім до Праги. 1939 рік – еміграція з родиною до Братислави, потім до Німеччини. 1948 рік – емігрує до міста Янгстаун (анг. Youngstown) штат Огайо, США. Саме тут вона бере активну участь у житті українських емігрантів Америки. Померла 31 травня 1960 році, Йонгставн, Огайо, США [99].

*В.Іванова у виставі «Весела вдова Ф.Легара
(1928 р.) [87]*

* * * * *

Після закінчення контракту Павло Алексєєв залишає театр. Йому на заміну з Братислави приїжджає артист балету, балетмейстер та режисер Володимир Лібовицький. Пропрацювавши півроку на посаді головного режисера, іде з театру і створює в Ужгороді приватну хореографічну школу. 1938 року режисером театру стає актриса та режисер Ольга Куфтіна.

БАЛЕТМЕЙСТЕР ТА РЕЖИСЕР ВОЛОДИМИР ЛІБОВИЦЬКИЙ (1906-1984)

Володимир Лібовицький народився 10 листопада 1906 року в селі Новини (тепер – Млинівський район, Рівненська обл.). 1923 року поступає на навчання до Рівненської хореографічної школи Василя Авраменка (1895- 1981). 1924 року їде на навчання у сільськогосподарський технікум у місто Велке Опатовице (Velke Opatovice) Моравія. 1928 рік – студент Вищої балетної школи Єлизавети Нікольської (Прага). 1934 рік – соліст балету Словацького національного

театру (Братислава). 1937 рік – головний режисер Земського Підкарпаторуського народного театру (Ужгород). У цьому театрі поставив лише дві вистави: «Страконицький дудар» та «Верховинська кров» А.Бобульського [7,с.193]. 1938 року заснував в Ужгороді власну балетну школу. Цього ж року стає режисером театру «Нова сцена» (Хуст). 1939 рік – емігрував до Праги (Чехословаччина) Цього ж року на прохання своєї вчительки прими-балерини Єлизавети Нікольської (Jelizaveta Nikolska, 1904-1955) робить український хореографічний блок для Міжнародного фестивалю танців у місті Люцерні (Швейцарія), художником по костюмах блоку була Галина Мазепа (1910-1995) [55]. 1944 року переїжджає на роботу до Лондона (Англія). 1946 рік – хореограф Армійського художнього ансамблю (Прага). 1954 рік – хореограф Українського Національного театру (Пряшів).

Помер від раку горла 18 грудня 1984 року у місті Прага, був похований у містечку Радотін (Radotin) під Прагою (Чехословаччина).

АКТРИСА ТА РЕЖИСЕР ОЛЬГА КУФТІНА (1896-1983)

Ольга Олександрівна Куфтіна (сценіч. псевд. Полукетова) народилась 25 вересня 1896 році у місті Москва (Російська Імперія). Акторському мистецтву навчалась у 1-й студії МХТ (Москва). 1915 року взяла шлюб з військовим офіцером Дмитром Євреїновим (1891-1941). 1916 року у подружжя народжується син Рафаїл (1916-1990). 1925 -1926 рр. – актриса Празької групи акторів МХАТу. 23 липня 1926 року в Ужгороді вдруге виходить заміж за емігранта першої хвилі Євгена Куфтіна (1893-1972). 1927 рік – керівник драматичного гуртка культурно-освітнього товариства ім. О.Духновича. 1930 рік – в родині народилась донька Наталія (1930 р. н.). 1934-1935 рр. – актриса та режисер Руського театру ім. М.

Садовського (Ужгород). Поставила вистави: «На Верховині» Є.Єфремова, «Барнуля» Ч.Чужніна, «Маруся» С. Сільвая (1935) [7, с.191,192]. 1938 рік – режисер Земського Підкарпаторуського народного театру. «У своїх постановках особливу увагу звертала на мізансцени та масові сцени, а також на принцип сценічного спілкування та «сквозну дію» героїв» [59, с.86]. Восени 1938 року переїжджає до Хуста, а потім до Праги. Під час другої Світової війни працює викладачем та режисером у театрі-студії В. Васильєва. Приватно викладає російську мову.

Померла (?) 1983 році у Празі, похована на Ольшанському цвинтарі (Чехословаччина).

Після відомих історичних подій у жовтні 1938 року Земський Підкарпаторуський народний театр припинив своє існування.

* * * * *

Історія театру «Нова сцена» має цікаву і водночас трагічну історію. Першими кроками на шляху у створенні нового театрального колективу можемо вважати гурток «Верховина», який був заснований у Празі 1927 року студентами із Підкарпатської Русі та Галичини. Засвоївши від корифеїв Руського театру традицію українського театру та акторську майстерність, студенти заснували драматичний гурток, який за три роки існування поставив близько чотирнадцяти вистав. «Драматичний гурток «Верховина» мав управу у кількості трьох чоловік Юрій Августин Шерегій (голова), Семен Петрашко (адміністратор), Ростислава Бірчак (скарбник). Режисерами були: М.Біличенко,

Г.Підгірний, М.Аркас) Саме цей гурток був острівцем української культури, адже робив театральні представлення на основі української драматургії та поширював рідне слово» [87].

*Управа «Верховини», 1927 р.
(архів Є. Шерігія)*

Після навчання у Празі студенти повернулись додому на Підкарпатську Русь і створили новий творчий колектив «Веселка» (1931 р.) [13, с. 45] . До складу новоствореного колективу увійшло 25 чоловік. Репетиції проводили в колишній репетиційній кімнаті Руського театру. Першою виставою нового драматичного гуртка була «Нова генерація» Ю. Грім (реж. М. Біличенко).

4 лютого 1934 року в місті Хуст на базі третього куреня старших пластунів створюється драматична секція під

назвою «Нова сцена». Це був курінь крайового хору з драматичної секції, до якого входили старші пластуни, котрі діяли при Союзі пластунів Підкарпатської Русі (кер. Ю.-А. Шерегій).

Учасники вистави «Запорожець за Дунаєм» (1934 р.) [87]

1935 року драматична секція пласту перетворилась на самостійну театральну групу, яка починає діяти при філії Товариства «Просвіта» у місті Хуст.

З 1 січня 1936 року драматичний колектив «Нова Сцена» стає народним театром [62, с.36]. Через відсутність приміщення колектив працює як «пересувний театр». Але проблема з приміщенням не заважає створювати цікаві театральні вистави.

Колектив театру «Нова сцена».(1937 р.) [87]

1 травня 1938 року театр одержує статус «Руського театру «Нова Сцена» в Ужгороді, реєстроване «Дружество» з обмеженою порукою» [7, с.132,134]. 10 липня 1938 року «Нова сцена» розпочинає навчання для своїх акторів на театральньо-драматичних курсах, які проводилися у Великому Бичкові. На цих курсах навчали не лише акторській майстерності, сценічній мові, пластиці, а також велику увагу приділяли постановкам нових вистав. Режисерами були Микола Аркас, Ярослав Скала та Володимир Лібовицький.

За увесь час існування театру «Нова сцена» головними діючими особами цього театрального колективу були два брати: Юрій-Августин та Євген Шерегії.

26 жовтня 1938 року «Підкарпатська Русь» перейменована на Карпатську Україну — автономний край у складі «Другої» Чехословацької Республіки. Театр «Нова сцена» змінює свою назву на «Державний Український театр «Нова Сцена» [89]. «Театр «Нова сцена», що зродився з малої групи аматорів-учителів, які протягом кількох років своїм власним коштом поширювали живе українське слово зі сцени, незважаючи на різні переслідування, — сьогодні стоїть на своїй висоті і перемінився в державний театр Карпатської України» [1].

Режисер Ярослав Скала

У березні 1939 року німецький рейхсканцлер А.Гітлер приймає рішення про ліквідацію Чехословаччини. 12 березня угорський уряд одержав згоду Берліна на окупацію Карпатської України [57, с. 115].

18 березня 1939 року Карпатську Україну було ліквідовано. Театр «Нова сцена» як український було заборонено. «Щодо майна «Нової Сцени» – декорації, костюми, бібліотека, реквізити, ноти і т. д., то окупанти все skonфіскували, а що не спалили (бібліотеку), то згодом передали Угро-Руському народному театру в Ужгороді» [81, с.323]. Усіх працівників театру було арештовано. Частина його працівників через Румунію емігрує до Праги. Згодом вони стають тут учасниками українського драматичного театру.

За увесь час існування театру «Нова сцена» головними діючими особами цього театрального колективу були два брати: Юрій-Августин та Євген Шерегії.

Брати Юрій та Євген Шерегії

РЕЖИСЕР
ЮРІЙ-АВГУСТИН ШЕРЕГІЙ (1907-1990)

Юрій-Августин Миронович Шерегій (псевд. Юрій Грім, з 1921 р.) народився 16 січня 1907 року в селі Дусино Березького комітату, Австро-Угорська імперія (тепер – Свалявський район, Закарпатська обл.) у родині греко-католицького священика. Батько — Мирон Андрійович Шерегій (1873-1938), мати — Ольга Марія Мустянович (1874-1933). 1917-1923 рр. – проходив навчання в Унгарській королівській католицькій головній гімназії (з 1919 року гімназія стає Державною реальною гімназією [34, с.7]. 1921 рік – член спортивної організації «Сокіл». 1923 рік – член куреня Пласт при

Ужгородській гімназії (кер. Остап Вахнянин, 1890-1924) [62, с.19]. «Пласт стався центром нашого культурно-освітнього та національного виховання: моя генерація завдячує Пласту, що вже освідомила собі, чиї ми діти!» [86, с.34, 35]. Співцем пластового руху на Підкарпатській Русі був український письменник, поет, та драматург Спиридон Черкасенко (1876-1940). Саме у п'єсі С. Черкасенка «Лісові чари» (1923) юний Юрій Шерегій перший раз вийшов на сцену у театральній виставі.

Восени 1926 року він поступає на навчання у Карловий університет (Прага, Перша Чехословацька республіка). Навчаючись в університеті, молодий Ю. Шерегій бере активну участь в «Союзі Підкарпатських Руських студентів» та організовує там драматичний гурток під назвою «Верховина» [34, с.11].

1931-1933 рр. – працює гімназійним професором у Хустській гімназії, а потім у Великому Бичкові. У лютому 1931 року разом з братом Євгеном заснував музично-драматичний гурток «Веселка» (Ужгород). 1933 року разом з пластунами Підкарпатської Русі ставить виставу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського [94]. 1936 по 1939 рр. — керівник та засновник театру «Нова Сцена» (Хуст). «16 березня 1939 року емігрував через Румунію в Югославію (Бачка) [34, с.13]. 1939-1940 рр. — художній керівник українського театального ансамблю (Югославія). 1940 рік – керівник української студії (Прага) З 1 березня 1941 року — директор, режисер, актор Української драматичної студії (Прага, Протекторат Богемії та Моравії, Третій Рейх). 1942-1944 рр. – директор та режисер Підкарпатського драматичного театру (Дрогобич, Львівська область). «Для зміцнення трупі театру в другій половині вересня 1942 року

до Дрогобича приїжджає з цілою групою акторів Ю.Шерегій на початку травня 1944 року він повернувся у «Модржани» (сьогодні – Прага 4) [50, с.10]. 1945-1946 рр. – художній керівник Словацького театру ім. Йонаша Заборського (Пряшів), а з 1946-1948 рр. – режисер Українського національного театру УНТ (Пряшів, Чехословаччина). 1947-1954 рр. – художній керівник Східно-Словацького національного театру (Кошиці, Чехословаччина). 1956-1959 рр. – режисер Сільського театру (Братислава). 1959-1960 рр. – художній керівник угорського театру (Комарно, Чехословаччина). 1961-1962 рр. – режисер Парку культури і відпочинку (Братислава) [34, с.15]. 1963-1969 рр. – режисер драматичного відділення народної школи мистецтв (Братислава). 1971-1973 рр. – художній керівник українського ансамблю ім. Т. Шевченка (Братислава).

Помер 25 травня 1990 року у місті Братислава (Чехословаччина) там і був похований [40, с. 208, 209].

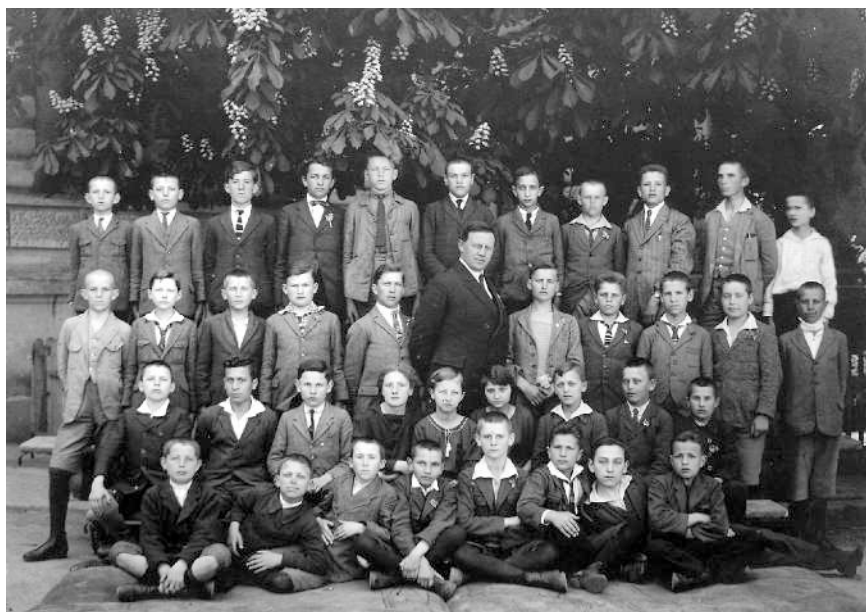
КОМПОЗИТОР ТА ДИРИГЕНТ ЄВГЕН ШЕРЕГІЙ (1910-1990)

Євген Миронович Шерегій (псевд. Горішок) народився 6 січня 1910 року у селі Дусино Березького комітату, Австро-Угорська Імперія (тепер – Свалявський район, Закарпатська обл.). 1921-1922 рр. – навчався у Мукачівській державній реальній гімназії. 1922-1929 рр. – продовжує навчання в Ужгородській державній реальній гімназії.

1925 року стає художнім керівником драматичного гуртка при «Пласті» (Ужгород). 1931 року закінчив Празький

університет, (Перша Чехословацька Республіка). Після закінчення університету повертається додому і починає працювати вчителем у селах: Довге (Іршавський район, 1930 р.), Нанково (1931 р.), Горинчово (Хустський район, 1932 р.), у містах: Мукачево (1933 р.), Хуст (1933-1939 рр.). 1936-1939 роки – композитор, музичний керівник театру «Нова Сцена» (Хуст). 1939-1942 рр. – полонений у таборі Вор'юлопош (Ніредьгаза, Угорське королівство). 1942 рік – рядовий Угорської армії (Рахів). 1943-1944 рр. – працює на будівництві. 1944 року був мобілізований до стрілецького полку.

Ужгородська державна реальна гімназія (архів Є. Шерегія)

1944-1945 рр. – працює перекладачем. 1945-1946 рр. – вчитель (Хуст). 1946-1947 рр., 1957-1965 рр. – музичний керівник, диригент Закарпатського обласного державного музично-драматичного театру (Ужгород). 1948-1957 рр., 1965-1971 рр. – методист, старший методист обласного Будинку народної творчості (Ужгород). 1971 року виходить на пенсію.

Помер 1 жовтня 1985 році у місті Ужгород, похований на цвинтарі Калварія [40, с.214].

Ужгородська державна реальна гімназія (архів Є. Шерегія)

*Е. Шерегій та балетмейстер В.Лібовецький.
Хуст (1938 р.) [87]*

Якщо розглядати діяльність «Нової сцени» з точки зору театально-декораційного мистецтва, то слід зазначити, що за роки існування цього театру було поставлено дуже багато цікавих вистав і до кожної декоратори створювали оформлення та шили костюми. Театр представляють два академічні художники Марія Тушицька-Руда-Чернекова та Михайло Михалевич. Ці постаті залишилися білими плямами в історії закарпатського театру, адже і донині ми не маємо повної картини їх життя та не маємо творів театально-декораційного мистецтва. Завдяки працям: В.Андрейцьо [5], [7]; В. Гренджи-Донського [33], М. Михалевича [53], С. Наріжного [57], О. Пеленської [63], Ю.-А. Шерегія [86] ми можемо лише частково відновити картину перебування цих митців на землях Підкарпатської Русі. У вивченні постатей цих художників допомагає преса того періоду, експонати приватного архіву Юрія Августина Шерегія, якій був переданий дочкою Ольгою Грицак (Словаччина) на постійне зберігання Закарпатському краєзнавчому музею імені Тиводара Легоцького (Ужгород), та експонати Слов'янської бібліотеки (Прага).

«Восени 1998 року працівники Слов'янської бібліотеки в Празі Людмила Панкова та Їржи Вацек виявили у підвалах Національної бібліотеки Чеської Республіки велику – понад 1000 робіт, збірку творів української графіки» [63, с. 112]. Віднайдені роботи значно розширюють творчі біографії багатьох українських митців, а відтак до наукового обігу вводяться сотні нових творів та близько десяти імен досі зовсім незнаних художників. Празька збірка творів включає: 78 графічних творів Михайла Михалевича періоду навчання у Празі з 1931 по 1942 роки, робота Миколи Кричевського

«Екслібрис Вадима Щербаківського» [63,с.153]. На превеликий жаль творів Марії Тушицької (Рудої) в цій збірці немає. Для історії українського театру Празька збірка дуже цікава, адже вона знайомить нас з ескізами, друкованими театральними афішами, плакатами до культурних і громадських акцій у містах Прага та Подебради (Чехословаччина). Для багатьох українських художників Прага була початком творчої діяльності. Саме тут вони навчалися в Української студії пластичного мистецтва. Саме тут проходили їхні перші художні виставки у Музеї визвольної боротьби України. Саме Прага дала притулок інтелігенції, яка була змушена покинути Підкарпатську Русь 1939 року. «Є підстави вважати, що празька знахідка, як цілість є найбільшою в Чеській Республіці збереженою збіркою українського образотворчого мистецтва і однією з найбільших за межами України» [63, с. 117].

За роки існування театру «Нова сцена» було поставлено 34 прем'єри та зіграно 240 вистав для глядачів Підкарпатської Русі, Кошиць, Праги. І усі ці роки активну участь у створенні художнього оформлення вистав брали декоратори театру Марія Тушицька (Руда) та Михайло Михалевич.

3.2. МАРІЯ ТУШИЦЬКА (РУДА) (ЧЕРНЄКОВА) – митець, яка любила Україну

Марія Тушицька-Руда [57]

Інформації про життя та творчість художниці у пресі того часу дуже мало. Але навіть із цих скупих даних спробуємо уявити життя великої жінки — художника та педагога.

Марія Тушицька (Руда) (Чернєкова) народилась 4 жовтня 1897 року в місті Збараж (Тернопільська обл.). На початку 1900 року з батьками переїздить до Львова. «Маленька Марійка любить з олівцем і аркушем паперу ховатись від старших і на самоті поринати в творчість, ще дитячою рукою

відображуючи природу навкруги себе. Школяркою-підлітком М. Тушицька так захоплюється малюванням, що малює навіть під партою у школі» [72]. По закінченні Львівської жіночої учительської семінарії вона поступає до Львівської художньо-промислової школи. Саме тут у школі робить свої перші скульптурні роботи. «Перша скульптурна праця Тушицької здивувала професуру своєю досконалістю виконання й тонко переданою настроєністю. Її скульптуру... одразу передають для виливання, а самій малярці скульпторці зараховують рік перебування в школі за два та, зважаючи на великі здібності, збираються відрядити за кордон для вдосконалення коштом держави» [72]. Навчаючись у художньо-промисловій школі Марія Тушинська стає членом українського національного руху. І через свої політичні погляди та війну буде змушена залишити навчання у школі і 1919 року емігрувати з іншими українцями зі Львова.

Еміграція привела Марію Руду разом з першим її чоловіком доктором Рудим (?) у місто Севлюш (угор. Nagyszollos) (тепер – Виноградово, Закарпатська обл.). У хроніці горожанської школи за 1922 рік ми бачимо, «....вчитель Василь Гуденчек залишає школу. На його місце призначають Марію Руду з Галичини, яка працювала до закінчення шкільного року. Новий 1923/1924 навчальний рік розпочався без М.Рудої, яка була звільнена від служби» [3].

Державна народна школа. Севлюш. Листівка.

«Праця українських емігрантів, що вчителювали на Закарпатті була не лише суто педагогічною, в також і громадською. Проявлялась вона у школі і поза школою у різних культурно-освітніх і господарських організаціях. Вчителі працювали на дуже не вигідних умовах – на договорах, та в якості помічників вчителів» [57, с.329]. Але праця цих людей мала велике значення. Саме вони були першими професійними педагогами, які поширювали культуру та свідомість серед жителів Підкарпатської Русі.

1925 року Марія Руда поступає на навчання до Української студії пластичного мистецтва у Празі на відділення «Малярства та графіки» (кер. Іван Кулеця (1880-1952). «З українців в студії вчилися між інших: К. Антонович (1884-1975), Н. Білецька, Ю. Вовк (1899-1961), П. Громницький

(1889-1977), С. Зарицька (1903-1972), І. Іванець (1893-1946), В. Касіян (1896-1976), С. Колядинський (1893-1936), М. Кричевський (1898- 1961), О. Лятуринська (1902-1970), Г. Мазепа (1910-1995), Т. Мазепа, Є. Норманд (1891- ?), П. Омельченко, І. Поливода (1885-1985), М. Тушицька- Руда, Я. Фартух (1897-1979), П. Холодний (1902-1990), В. Хмелюк(1903-1986), В. Цимбал (1901-1968), М. Частухіна, Н. Нійманська-Левитська(1902-1974), Г. Яковлева і багато інших» [57,с.192].

Група професорів і студентів УСПМ. Прага, (1931 р.)

За столом – Р.Лісовський, Д.Антонович, Ю. Русов

На першому плані – студентка Марія Тушицька-Руда [63, с. 27]

«Глибока інтуїція, яскравий темперамент Тушицької виявилися в кожному краєвиді, в кожному етюді, що виходили з-під її пензля, але це не позбавило її й чисто жіночої привабливості, чисто жіночої любові до естетики в своїй домівці. Ціле приміщення Тушицької заповнюють натюрморти, кераміка, порцеляна, розмальовані нею численні побутові дрібнички, що ними захоплювалася переповнена нестримною енергією душа митця. Гаряча й глибока відданість мистецтву змушує Тушицьку цінувати кожную гарну днину, кожную годину, зручну для малювання. Вона не марнує ні хвилини. Сонячні, життєрадісні краєвиди Праги, суворі приморські краєвиди з важкими зеленкуватими хвилями моря, квіти, такі пишні, живі, написані буйними гарячими фарбами, жіночі скульптури, створені з великою настроєністю і правдивістю — це наслідок повсякденної, з любов'ю виконаної праці» [63].

Після закінчення академії 1931 року Марія Тушицька (Руда) повертається до Підкарпатської Русі і починає викладати малювання у горожанській школі в селі Білки (нині — Іршавський район, Закарпатська обл.). Цього ж року вона стає членом Пласту. Саме тут в Білках Марія Руда робить свої перші кроки в мистецтві театрального оформлення. Вона малює декорації для учнівських театральних гуртків краю. «Високі ідеї українського патріотизму прищепляє педагог з Галичини Марія Руда» [70].

У червні 1934 року – художниця бере участь у великій художній виставці українського мистецтва, яка проходила в рамках Першого жіночого Конгресу у місті Станіслав (тепер – Івано-Франківськ) [91].

1936 року Тушицька переїздить до Хуста. Тут продовжує свою викладацьку роботу: вчить дітей малюванню. Саме в ці роки на замовлення вона виконує скульптурні роботи — погруддя губернатора Підкарпатської Русі Костянтина Грабаря (1877-1938) та президента Карпатської України Августина Волошина (1874-1945). Але не полишає малювання: із захопленням пише чудові барвисті закарпатські краєвиди та малює декорації для театральних колективів.

Марія Тушицька. [72]

Із праці Ю.-А. Шерегія «Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945» видно, що Марія Руда починає працювати декоратором театру «Нова Сцена» з 1936 року. 19 листопада 1936 року в Хусті у готелі «Корона» відбулась прем'єра вистави «Наталка Полтавка» І.Котляревського (реж. Ю.-А. Шерегій) в декораціях М.Рудої. Цього ж року на сцені театру з'являється нова вистава — оперета «Флірт та кохання» Ю.Гріма та «Бен Гур» Л.Валлеса і Ю.Шерегія.

Сцена з вистави «Флірт і кохання» (1936 р.) [86]

Сцена з вистави «Бен Гур» (1936 р.) [87]

1937 року художниця робить декорації до вистав: «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М.Старицького (реж. М.Аркас) прем'єра – Ясиня (10 квітня) та «Неофавстіяда» М.Аркаса, В.Балтаровича, М.Чирського (реж. М.Аркас) прем'єра – Великий Бичків, у приміщенні Господарського дружества (25 серпня) [86, с.282, 288].

Будівля Господарського дружества. Великий Бичків.

Улітку 1938 року управа театру «Нова Сцена» запрошує Марію Руду на свої театральні-драматичні курси до Великого Бичкова, щоб вона намалювала декорації до нових вистав театру [7, с. 141]. «В репертуарі літньої школи було включено: драму К.Чапека «Білий мор» (переклад С.Петрашко, реж. Я.Скала), оперету братів Шерегіїв «Діти XX-го сторіччя» (реж. М.Аркас, дир. Є.Шерегій), оперетужарт К.Ванченка «Запорозький скарб», драму Ю.Гріма «Часи

міняються», (реж. М.Аркас)» [7. с.141]. Цього ж року глядач побачив «Сорочинський ярмарок» М.Гоголя (реж. М.Аркас) з прем'єрою у Великому Бичкові у приміщенні Господарського Дружества (6 лютого 1938 р.), казку «Місяць і Зоря» М. Чирського, М. Аркаса (реж. М.Аркас) прем'єра у Великому Бичкові (28 травня) [86, с.292]; «Білий мор» К.Чапека (реж. Я.Скала) у Великому Бичкові (6 серпня 1938 р.) [86, с.302], «Діти ХХ-го століття» (реж. М.Аркас), «Часи міняються» Ю.Гріма (реж. М.Аркас), прем'єра – Ужгород, міський театр (24 вересня 1938 р.), «Білий мор» К.Чапека (реж. Я.Скала), прем'єра 26 вересня [86, с.194, 195]. У цей ж час художниця також робить поновлення вистави «Пані і її похресник» П.Вебера, М.Геннікена [86, с.320].

Сцена з вистави «Місяць і Зоря» (1938 р.) [87]

Останньою роботою художниці в театрі «Нова Сцена» була вистава «Гайдамаки» Т.Шевченка (реж. В. Лібовицький). Репетиція спектаклю проходила в приміщенні Слов'янського будинку у Хусті, але прем'єра не відбулася через криваві події у м. Хуст 1939 року. Зі спогадів Івана Шутка — учасника цієї вистави: «Сцена на все її дзеркало була оформлена у вигляді бандури зі струнами. З одного боку сидів гурт дівчат у народному національному вбранні з великою книжкою Шевченкового «Кобзаря»; сніп світла падав на цих дівчат, одна з них читала текст «Гайдамаків». Коли починалася якась дія, світло з цієї групи знімалося і засвічувалася глибина. Історичні костюми були пошиті (В.Бідняк та Н.Аркасова (1888-1955) з оксамиту, парчі, різнокольорового сукна. Зброя, реквізит теж були спеціально зроблені» [9, с.76].

Доповнює картину оформлення сцени у виставі «Гайдамаки» Т.Шевченка стаття Й. Баглая (1932-2005), у якій він згадує про ескіз оформлення вистави з колекції Ю.-А.Шерегіїя. «На сцені Чигиринська церква, перед якою стоять чумацькі вози, біля яких метушиться юрба народу. Благочинний виголошує: «Нехай ворог гине! Беріть ножі». Освятили.. з обох боків здійснюються уверх столітні дуби, безладно сплетене верхів'я, яке символізує навислу бурю народного гніву і великої народної помсти. З боку стоїть кобзар із бандурою, зі струн його спливають слова пісні «Літа орел, літа сизий..... Сам ескіз був виконаний у чорно-коричневих барвах, і тільки верхів'я дерев та вікна церкви виділялись якоюсь синюватою білизнаю. Таке оформлення сцени сприймалося, як символ безпросвітної темряви, яку ось-ось мають розвіяти блискавка і грім великого народного повстання..» [13, с.113].

Афіша.
(1939 р.)

Олена Самоїлова
у виставі
«Гайдамаки»

Після історичних подій у Хусті Марія Руда їде до Праги. Тут вона починає творчо працювати в жанрі живопису та скульптури.

1941 року ім'я художниці Марії Рудої з'являється на театральних афішах Українській драматичній студії у Празі (кер. Ю-А. Шерегій). Вона робить оформлення до вистави «Фабіола» за повістю А. Волошина (реж. Н.Дорошенко (1888-1980) [86, с.329].

1942 року художниця повертається на Закарпаття в місто Рахів, де майже цілий рік творчо працює.

Невдачі в особистому житті художниці призвели до її передчасної трагічної смерті 29 липня 1943 року [72]. Поховали Марію Тушицьку (Руду) 7 серпня 1943 року на цвинтарі Ольшани (Прага, Протекторат Богемії і Моравії).

До цього часу немає відомостей про те, де зберігаються твори мистецтва патріота України Марії Тушицької (Рудої). У статті Наталії Сніжки знаходимо опис деяких картин української місткіні. Приміром, «Краєвид Рахова» (1942 р.): «Мальовничі плями гуцульських хат, барвисто й природно встають на блакитно-скелястому тлі. Яскравою гірською квіткою виглядає постать гуцулки, що в червоному вбранні йде шляхом понад хатами... Сміливість, насиченість барв, глибока пройнятість красою рідного краю, тонке відчуття принадності й запашності, властивої лише йому, викликають великий відгук у глядача, вражаючи своєю свіжою безпосередністю». Картина «На річці» (?): «Біжить, спадаючи подекуди поріжками, стрімкий підкарпатський потік. Але ось ґрунт вирівнюється. Річка утворює невеличку спокійну затоку. З-під тіні великої галузки, що спустила своє віття

впоперек, майже на всю ширину потоку, впливає життєрадісна зграйка, білих, як сніг, качок. Природа живе, дише, буває, переможно кличе до себе». Картина «Ліси під Прагою» (1939 р.?): «Надзвичайно вдале і цікаве освітлення картини. Соковита гра золотисто- червоних фарб соснових стовбурів, що блищать на сонці, зрощені на фантастично нагромадженому ґрунті лісу, в якому губиться глибоко-брунатний колір, переходячи в таємничий тьмяно-чорний. І прекрасні краєвиди Праги, морські краєвиди, білувато-рожева, солодкувата пишність азалій та червона гама тюльпанів» [72].

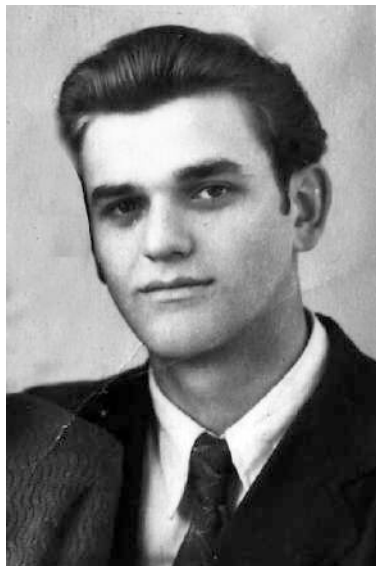
Завдяки Марті Дольницькій – доньці українського мовознавця, історика, та фольклориста Івана Панкевича (1887-1958), яка була подругою Марії Тушицької, збереглася картина «Качки» (1932 р.). Після смерті М.Дольницької 2011 року ця картина та маленька скульптура «Ведмедик» перейшли до приватної колекції професора Миколи Мушинки, який сьогодні живе у Словаччині [56, с.28].

Подальша доля творів художниці невідома. Однак Марія Тушицька назавжди залишиться мисткинею, яка жила в цьому краї і малювала краєвиди Підкарпатської Русі. «Своє мистецьке обличчя прекрасного художника, вправного майстра пензля найшла й виявила Марія Тушицька (Руда) саме в своїх закарпатських етюдах. Майстерно відтворюючи природу Закарпаття, його буйну та неповторну красу художник зробила неможливе, що її твори почали приймати участь на виставках на Закарпатті, їх часто друкували на сторінках ілюстрованих журналів, вони знаходили широкий відгомін в мистецьких колах, про них писала чеська, мадярська, та італійська преса» [72].

«Качки». (1932 г.) [56, с.381]

3.3. МИХАЙЛО МИХАЛЕВИЧ — головний художник Карпатської України

Михайло Михалевич народився у (?) липні 1906 року в селі Березнегувате Херсонської губернії (тепер – Миколаївська обл.). 1909 року разом із батьками переїжджає на постійне проживання на хутір Обітоки Олександрійського повіту Херсонської губернії (тепер – Карачунівське штучне озеро). Коли Михайлу виповнилося десять років (1916 р.), він їде до діда в місто Єлисаветград (тепер – Кропивницький), де навчається у приватній гімназії Мелетія Крижанівського. 1918 рік – навчання у комерційному училищі (Кривій Ріг). 1924 рік – разом із матір'ю та сестрою переїздить до батька в

Київ. Поступає на роботу на завод «Ленінська кузня», а ввечері відвідує курси Київського художнього інституту. 1928 року був арештований за перехід державного кордону. 1928-1930 рр. – проходить службу у лавах Червоної армії (Харків). 1931 року вдруге переходить державний кордон (Румунія). Після вдалої спроби їде до Праги, де 1932 року поступає на навчання в Український Вільний університет. 1933-1936 рр. – навчається у Вищій художньо-промисловій школі (Прага).

«Хліба». Листівка (1933 р.) [63]

«Дві жінки» (1937 р.) [63]

1934 року стає завідувачем відділу мистецтва при ОУН. 1937-1938 роки – навчання в Академії мистецтв (курс Франтішка Шимона (1877-1942), Прага).

1938 рік – стає керівником малярської майстерні головної команди Карпатської Січі та декоратором театру «Нова Сцена» (Хуст). Як згадував сам художник, «...восени 1938 року, якогось дня, коли я повернувся додому з академії, на мене чекав Олег Ольжич (1907-1944). На питання треба було відповісти відразу: чи мав би я можливість перервати навчання й вирушити до Хуста, щоб там організувати мистецьку обслугу Командування Організації народної оборони Карпатської Січі. Видань, імпрез, оформлення маніфестацій, урочистостей, здвигів і національних та державних свят» [53, с. 90].

Першою театральною роботою у місті Хуст стало оформлення вистави «13-тий кілометр» у театрі «Летюча Естрада» (кер. Анатоль Довгопільський (1907-1943)). «Репертуар цього театру був комбінований так, щоб по-перше – познайомити найширші верстви населення із здобутком української літератури, по-друге – піднести національний дух цих мас... і нарешті театр був для пропаганди самої ідеї «Театру малої форми», театру, який живе і відповідає на усі питання сьогодення» [20]. Вистава «13-тий кілометр» Миколи Чирського (1902-1942) була побудована не на величних драматичних лицедійствах, а на гостро актуальних темах з життя тогочасної Підкарпатської Русі. Головними дійовими особами були молоді дівчата та хлопці січовики. Художник згадував: «...Січова малярська майстерня мусила най швидко змайструвати порталні куліси, щоб з ними можна було Січовій летючій естраді виступати в залах будь- якого розміру або і просто в

приміщеннях, які можна було отримати для вистав. «Кілометровий стовп» з «тринадцяткою» на ньому – у нас був рівночасно суфлерською будкою і головною кулісою, навколо якої розгорталась дія і гостросюжетні діалоги героїв про ворожнечі диверсії на кордоні Карпатської України» [53, с.92,93].

Але головною роботою М.Михалевича у Хусті був не театр, а виготовлення агітаційних матеріалів для Карпатської України. «Оскільки з втратою Ужгорода і Мукачеве Карпатська Україна залишилася без технічної бази – для хустської преси і для потреб Головної Команди ОНОКС власноручно виготовлявся в дереві, або лінолеумі кліше, від розміру малих ілюстрацій до великих плакатів – закликів вступу до Карпатської Січі» [53, с.93,94].

На сьогодні в Закарпатському обласному архіві зберігаються декілька плакатів художника Михалевича. Про плакати Карпатської України написано багато, головною книгою можемо вважати спогади Василя Гренджи-Донського (1897-1974). «На стінах Хуста з'явилися плакати маестро Михалевича. Особливо один паде в вічі, виконаний прекрасно — просто говорить. Молодий, відважний гуцул стоїть з мечем, перед ним величезна гадюка-даун, розрізана на дві половини. Гадюка символізує спільний польсько-мадярський кордон, який хоробрий гуцул мечем перетяв. Два вовки, один з польським орлом, а другий із знаком мадярських терористів, проливають сльози над трупом перерізаного давуна...» [33, с.97].

Плакат (1939 р.) [3]

«У своїй хаті своя правда».
Плакат (1938 р.) [61]

Плакат (1939 р.) [3]

«Жіноча Січ».
Плакат (1939 р.) [61]

Плакати М.Михалевича на вулицях Хуста.

Крім агітаційних плакатів художник Михалевич робить декорування державних установ Хуста, де відбуваються різні засідання учасників Карпатської України. «В просторій репрезентаційній залі «Січової гостиниці» чільна стіна урочисто декорована: в центрі державний тризуб на тлі жовто- блакитного полотнища. По боках герби: Карпатської України, Галичини, Буковини, Волині, Кубані і Криму – теж на прямовисно звисаючих по стіні жовто-блакитних полотнищах. З правого боку стола президії, на підвищенні – світле погруддя полковника Андрія Мельника (1890-1964) робота Оксани Лятуринської (1902-1970). На бокових стінах звисають ясно-сині полотнища бандер із золотими тризубами в горішній частині – ніби шпалери почесної варти вояків Національної Революції України. На балконі – суворі чорні прапори із срібними тризубами ОУН. Стяги бойовиків Є.Коновальця...» [53, с. 95].

*Січова гостиниця. (1939 р.).
Худ. М. Михалевич [33]*

*Фойє Січової гостиниці.
Худ. М. Михалевич*

Але повернемося до українського театру «Нова Сцена». Навесні 1939 року М. Михалевич робить оформлення до вистави «Над Дніпром» О.Олеся, яка була присвячена 60-річчю автора. Режисером-постановником був Володимир Лібовицький (1906-1964). «Звичайна поема, здраматизована, а ліпше сказавши, сценізована з буйністю ще більшої фантазії, як сам цей прегарний твір письменника. Фантазія режисера Лібовицького витворила зі своїми вкладками балету, пісень та ультрамодерного удекорування таку прегарну цілість, що я ще раз перечитав поему, і тільки тепер почав цінити режисерів. На сцену виведено звичайну, нездраматизовану поему, даючи вільну руку режисерові, щоб мав змогу показати своє мистецтво» [33, с.115].

Сцена з вистави
«Над Дніпром»
(1939 р.) [87]

Сцена з вистави «Над Дніпром» (1939 р.) [87]

Цього ж року художник поновлює музичну виставу «Місяць і Зоря» лібрето М. Чирського, музика М. Аркаса. Як писали про цю виставу: «.....ще кілька хвилин і в залі потемніло. Рефлектор освітлював сцену, що її чудово удержував мистець М. Михалевич.... Завдяки гарній декорації скористали багато й актори, в яких гра не всюди була добра.....» [33].

Після подій на Красному полі біля Хуста у березні 1939 року М. Михалевича арештовують і доправляють до табору Вор'юлопош (Ніредьгаза, Угорщина). Після звільнення з табору митець їде до Праги, але у серпні 1939 року одержує посвідчення Другого секретаря Великого збору ОУН та їде до Рима (Італія). Після Італії родина Михалевичів повертається знову до Праги, де він продовжує проводити активну роботу в ОУН.

*Орест Оршан-Чемеринський, Олена Теліга, Улас Самчук
Михайло Михалевич, Олександр Коваль, Роман Русов. (1941 р. Львів) [77]*

На початку 1941 року Михайло Михалевич робить оформлення двох вистав: «Наталка Полтавка» І. Котляревського (реж. О.Приходько) та виставу «Місяць і Зоря» (лібрето М. Чирського, музика М. Аркаса) для Української драматичної студії (Прага, Чехословаччина) [86, с.326, 327].

Ніна та Михайло Михалевичі.

Восени 1941 року художник разом із дружиною Ніною Ліндфорс- Михалевич їде до Києва, де починає працювати начальником відділу пропаганди Київської міської управи ОУН.

За наказом Олега Ольжича (1907-1944) в лютому 1942 року Михалевич разом з родиною їде до Львова. До грудня 1944 року він керує образотворчими курсами та образотворчим

кабінетом Крайового інституту народної творчості.

1945-1949 рр. – працює викладачем малювання (Дегенсдорф, Мюнхен, Графанау, Німеччина).

1947-1949 роки – робить карикатури до сатирично-гумористичного видання «Комар – Їжак», який виходить у видавничій спілці «Скоморох» у містах Мюнхен та Ельванген (Німеччина). Із 1949 року журнал «Комар» почав друкуватися в Канаді та США.

У червні 1949 року на військовому кораблі «Марина Джампер» разом з родиною емігрував до США. В Америці працює муляром у будівельній компанії, в якій відпрацював майже 25 років.

Помер 9 лютого 1984 року, Філадельфія (США).

Твори художника зберігаються в музеях та приватних колекціях України, Чехії, Німеччини, США.

*Свята Ольга. Мозаїка.
(Собор Андрія Первозванного.
Саут- Баунд-Брук, США) [24].*

❖ ВИСНОВКИ ❖

Театральне мистецтво Підкарпатської Русі у період з 1919 по 1938 роки мало надзвичайно великий рух у краї. Головною його особливістю було Товариство «Просвіта» в місті Ужгород. Саме це товариство на своїй базі заснувало професійний театр Підкарпатської Русі. Підтримка з боку уряду Чехословаччини допомогла театрові стати більш професійним. Велику роль у популяризації театру зіграли митці-емігранти з Росії та Східної України. Вони почали прибувати на землі Підкарпатської Русі після Першої світової війни. Саме в 1920-х роках до Ужгорода приїздить дуже багато театральної інтелігенції: Р.Стахура, М.Біличенко, М.Приємська, Б.Крживицький, Г.Совачева, В.Іванова-Стахура, О.Полуектова-Куфтіна, П.Алексєєв, М.Руда. Саме ці театральні діячі започаткували на Підкарпатській Русі професійний підхід до театру та театально-декораційного мистецтва в цілому. Згодом М.Руда та М.Михалевич допоможуть у створенні театру «Нова сцена» у місті Хуст. «Емігранти відігравали дуже велику роль в організації Карпато-Української держави» [57, с.321].

Театально-декораційне мистецтво Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді пройшло складний шлях. Постійні зміни керівництва театру (М. Садовський 1921-1923 рр., О.Загаров 1923-1925 рр., М.Певний 1925 -1927 рр., Ф.Базилевич 1922-1929 рр., Г.Совачева 1927-1929 рр., М.Аркас 1929-1930 рр.) заподіяло великої шкоди самому театрові. Адже постійна відсутність коштів та спеціалістів постановочної частини змусила керівників театрів робити вистави без художнього смаку, а декорації у виставах зображували лише місце дії. Не можна сказати, що театр для мешканців Ужгорода приніс лише погане, завдяки професіоналізму режисерів: М.Біличенка (?-1944), М.Приємської-Дніпрові

(1883-1960), Б.Криживецького (1883-1941), М.Садовського (1856-1933), О.Загарова (1877-1941), М.Певного (1885-1940), Я.Барнича (1896-1967), Ф.Базилевича (1887-1931), Г.Совачевої (1876-1954), М.Аркаса (1880-1938) театр відкрив постаті декораторів театру: Миколу Коника (1905-?), Миколу Кричевського (1848-1960), Йосипа Бокшая (1891-1975), Марію Морську (1895-1933), Миколу Филика (?). Саме ці майстри театрального-декораційного мистецтва завдяки своєму фахові та майстерності робили театральні вистави більш професійними і цікавими. За період з 1921 по 1930 рр. декоратори театру зробили оформлення більш ніж до 220 вистав та концертів.

Театральні колективи, які відкривали свої двері після Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді, не мали великої популярності та успіху у глядачів Підкарпатської Русі. «Руський театр реєстрованого дружества з обмеженою порукою» (1931-1933) під керівництвом М.Аркаса працював лише два роки і поставив 13 вистав.

«Дружество Руський театр імені М.Садовського» (1934-1935) (кер. М.Аркас, реж. М.Біличенко) поставив чотири вистави і змушений був закритися.

У Земському народному Підкарпаторуському театрі (1936-1938 рр.) з режисерськими роботами Ф.Главаті (1873-1952), П. Алексєєва (?), В. Іванової -Стахурової (1896-1960), В.Лібовецького (1906-1984) та О.Куфтіної (1896-1983) було поставлено вісімнадцять вистав з декораціями Ф.Манайла (1910-1978), який продовжив потім співпрацю з Угро-Руським національним театром (1940-1941), Руським національним театром (1942-1944) та зробив декілька оформлень до вистав Закарпатського державного українського музично-

драматичного театру.

Театрально-декораційне мистецтво театру «Нова сцена» в Хусті можна назвати мистецтвом «пересувного театру». Адже, як ми зазначали, спеціальної театральної будівлі театр не мав, а свої виступи проводив у приміщеннях готелів, шкіл та будинків державних установ Підкарпатської Русі, а потім вже Карпатської України. За п'ять років існування театру було зіграно майже 240 вистав. Декораторами театру: Марією Рудою (1897-1943) та Михайлом Михалевичем (1906-1984) було оформлено 34 вистави. Саме ці декоратори театру зробили дуже багато не лише для розвитку театру, а й для усього образотворчого мистецтва Підкарпатської Русі.

Ця книга заповнює білі плями у великому театральному мистецтві не лише Підкарпатської Русі, а й усієї України. Дуже прикро, що сьогодні ми ще мало знаємо про життя та творчість декораторів театру Підкарпатської Русі. Творів театрально-декораційного мистецтва цих майстрів зовсім не залишилось. Але з невеличких інформаційних заміток про вистави у пресі того часу, по світлинах тих часів можна проаналізувати розвиток театрально-декораційного мистецтва та майстерність декораторів театру Підкарпатської Русі.

Автор від щирого серця завдячує усім, хто допоміг у наданні інформації про діячів театру, також усім, хто зробив так, щоб ця книжка побачила свого читача:

- Закарпатському обласному краєзнавчому музею імені Теодора Легоцького (Ужгород)
- Виноградівському районному історичному музею (Виноградів)
- Хустському районному історичному музею (Хуст)
- Закарпатській обласній науковій бібліотеці імені Федора Потушняка (Ужгород)
- Євгену Шерегію (Хуст)
- Єві Григорі (Виноградів)
- Івану Шепі (Берегово)
- Павлу Івашковичу (Ужгород)
- Людмилі Поповій (Ужгород)
- Олександру Шпенику (Ужгород)
- Оксані Пеленській (Прага, Чехія)

Подяка веб-сайтам та веб-порталам за ахривну інформацію:

- www.libraria.ua (архів української періодики. онлайн)
- www.diasporiana.org.ua (електронна бібліотека)
- www.1939.in.ua (Карпатська Україна)
- www.hungaricana.hu (портал культурної спадщини)

*Танок. Арт. О.Морозова, М.Гошовська-Морозівка.
Хуст. (1929 р.)*

ДОДАТКИ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АНУМ — Асоціація незалежних українських митців

в. а. — власність автора

ВТО — Всеросійське театральне товариство

губ. — губернія

ДДТ — Державний драматичний театр

дир. — диригент

ЗКМ — Закарпатський обласний краєзнавчий музей ім. Т. Легоцького

ЗПНТ — Земський Підкарпатський народний театр

іл. — ілюстрація

ДАЗО — Державний архів Закарпатської області

кер. — керівник

м. — місто

МХАТ — Московський художній академічний театр

МХТ — Московський художній театр

НКВД — Народний комісаріат внутрішніх справ

ОНОКС — організація народної оборони - «Карпатська січ»

ОУН — Організація Українських Націоналістів

пз. — приватна збірка

реж. — режисер

РФ — Російська Федерація

РРФСР — Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка

рр. — років

СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік

с. — сторінка

ТЮГ — театр юного глядача

УНР — Українська Народна Республіка

упоряд. — упорядник

УРСР — Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСС — Українські Січові Стрільці

худ. кер. — художній керівник

ЦДАВОВУ — Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

ЦК КП (б) — Центральний комітет комуністичної партії

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України Ф. 3575, оп. 1, спр. 19, арк. 46. /Повідомлення бюлетеня Пресової служби Карпатської України про театр "Нова сцена", 30 січня 1939 р.
2. Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України /Фото до 40-річчя театральної діяльності Миколи Садовського. — Ужгород, 1921
3. Виноградівський районний історичний музей / Годовий отчет русской держ. гражд. (горож) школы в Севлюш (за школьный год 1927-1928 гг.) — Севлюш, 1928.

МОНОГРАФІЇ, ПОСІБНИКИ, СТАТТІ

4. Андріанова Н. «Шляхи розвитку українського театру»: [текст] /Наталія Андріанова. — Київ, 1960. — 40 с.
5. Андрійцьо В. «Нова Сцена». Театр Карпатської України: [монографія] /Василь Андрійцьо. — Ужгород: Гражда, 2006. — 128 с.: іл.
6. Андрійцьо В. «Руський театр Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921-1929)» (Перший український професійний театр на Закарпатті): [монографія] /Василь Андрійцьо. — Ужгород: Гражда, 2012. — 232 с.: іл.

- 7.** Андрійцьо В. «Український театр Закарпаття у творчій спадщині Василя Гренджі-Донського»: [монографія] /Василь Андрійцьо. — Ужгород: Карпати, 2014. — 208 с.: іл.
- 8.** Андрійцьо В. «Микола Садовський і Закарпаття: До 160-річчя з дня народження М.Садовського»: [текст] /Василь Андрійцьо. — Ужгород: Гражда, 2015. — 48 с.: іл.
- 9.** Андрійцьо В. «Театральна шевченкіана Закарпаття»: [статті] // Науковий вісник. Київського національного університету театру, кіно та телебачення ім. І.Карпенка-Карого. — Київ, 2014. — Вип. 14. — С.74-81.
- 10.** Андрійцьо В. «Олександр Загаров – директор і мистецький керівник руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді»: [статті] // Науковий вісник. Київського національного університету театру, кіно та телебачення ім. І.Карпенка-Карого. — Київ, 2013. — Вип. 13. — С. 226-253.
- 11.** Баглай Й. «У вирі українського національного пробудження» (До 115-ої річниці від народження видатного актора, диригента і педагога в Карпатському краї Івана Трухлого): [статті] /Йосип Баглай. — Ужгород: Гражда, 1999. — 23 с.
- 12.** Баглай Й. «Людські долі і людські покликання»: [статі] /Йосип Баглай. — Ужгород, 1997. — 95 с.
- 13.** Баглай Й. «Із театром – сорок років»: [статті] /Йосип Баглай. — Ужгород, 1997. — 146 с.
- 14.** Баглай Й. «Перший художник-декоратор «Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді» (До 100-річчя від дня народження художника Миколи Кричевського): [текст] /Йосип Баглай. — Ужгород: Колір принт, 1998. —16 с.:іл.
- 15.** Базанов В. «Театральная техника в образном решении спектакля»: [текст] /Вадим Базанов. — Москва: Искусство, 1970. —146с.

- 16.** Базанов В. «Сцена XX века»: [текст] /Вадим Базанов. — Ленинград: Искусство, 1990. — 240 с.
- 17.** Березкин В. «Искусство сценографии. Театр художника. Истоки и начала»: [статті] /Віктор Березкін. — Москва: Ком Книга, 2006. — 232 с.
- 18.** Березкин В. «Искусство сценографии мирового театра: Мастера XVI – XX веков». Т. 3: [монографія] /Виктор Березкин. —Москва: УРСС, 2002. — 296 с.
- 19.** Бізони́ч М. «Хуст у стародавній листівці»: [фотоальбом] /Михайло Бізони́ч. — Ужгород: ПП Повч Р.М., 2011. — 127 с.
- 20.** Білецький Л. «Микола Чирський як драматург» /Леонід Білецький // Український вісник. — Берлін. — 1943. — 18 квітня.
- 21.** Блавацький В. «Спогади»: [текст] //Валеріян Ревуцький «В орбіті світового театру». — Київ. — Харків. — Нью -Йорк, 1995. — 244 с.
- 22.** Боньковська О. «Львівський театр товариства «Українська бесіда» 1915-1924»: [монографія] /Олена Боньковська. —Львів: Літопис, 2003. — 342 с.
- 23.** Боньковська О. «Марія Морська: полька за походженням, українка за сценічною долею» //Художня культура. Актуальні проблеми [науковий вісник]. Київ, 2006. — Вип. 3. — С. 530-560.
- 24.** Брюховецька Л. «Інтеграція у світовій культурі»: [статті] //Пам'ятки України. — Київ, 1994. — № 3-6. — С. 8.
- 25.** Василько В. «Микола Садовський та його театр»: [текст] /Василь Василько. — Київ: Держ. вид. образот. мистецт. і муз. літ. —1962. — 186 с.
- 26.** Вериківська І. «Становлення української радянської сценографії»: [монографія] /Ірина Вериківська. — Київ: Наук. думка, 1981. — 205 с.: іл.

- 27.** Винниченко В. «Щоденники». Т.2 (1921-1925) /Володимир Винниченко. – Вид.: Канадського ін-ту українського слова, 1983. — С. 89.
- 28.** Власова Р. «Русское театральное-декорационное искусство начала XX века»: Из наследия Петербургских мастеров: [монографія] /Раїса Власова. —Москва: Худ. РСФСР, 1984. — 185 с.:ил.
- 29.** Волошин О. «Ужгород у старовинній листівці»: [фотоальбом] /упр. Олександр Волошин. — Ужгород: Два кольори, 2003. —144 с.
- 30.** Волошин О. «Мукачево у старовинній листівці»: [фотоальбом] /упр. Олександр Волошин. — Ужгород: Карпати, 2006.
- 31.** Гвоздєв А. «Художник в театре»: [текст] /Олександр Гвоздєв. — Москва: ОГИЗ, 1931. — 72 с.
- 32.** Гірняк Л. «На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки»: Спогади і матеріали /Любомир Гірняк. — Нью-Йорк, 1979. — 339 с.
- 33.** Гренджа-Донський В. «Щастя і горе Карпатської України»: Щоденник /Василь Гренджа-Донський. — Вашингтон: Відав. Карпатського Союзу, 1987. — 488 с.: іл.
- 34.** Грицак-Шерегій О. «Юрій Шерегій - пропагатор творчості Т.Г. Шевченка» (Матеріали міжнародної наукової конференції «Т.Шевченко і Пряшівщина»): [статті]. / Ольга Грицак-Шерегій. — Братислава — Пряшів, 2014. — 64 с.
- 35.** «Гурток Діячів Українського Мистецтва у Львові». Українська мистецька виставка; [каталог]. — Львів, 1922. С. 11.
- 36.** Драк О. «Українське театральне-декораційне мистецтво»: [текст]/ Олександр Драк. — Київ: Держ. вид. образотворч. мистецтва і муз. літ., 1961. — 64 с.
- 37.** Зайцева Емма: [каталог виставки] /упоряд. Олег Зайцев. —Ужгород: Шарк, 2005. — 32 с.: іл.

- 38.** Зайцев О. «Майстри Закарпатської сценографії ХХ сторіччя»: [статті] / Олег Зайцев. — Ужгород: Шарк, 2007. — 192 с.:іл.
- 39.** Зайцев О. «Театральна колекція Закарпатського художнього музею ім.Й.Бокшая»: [збірник] //Закарпатський художній музей ім.Й.Бокшая: збірник статей — Ужгород: Шарк, 2008. — С.118,119.
- 40.** Зайцев О. «Режисери Закарпатського театру ХХ сторіччя»: [статті] /Олег Зайцев. — Ужгород: Аутор — Шарк, 2014. — 244 с.:іл.
- 41.** «Закарпатський обласний державний український музично-драматичний театр»: [буклет] /упоряд. Олег Зайцев. — Ужгород: Шарк, 2010. — 32 с.:іл.
- 42.** Звіт із діяльності товариства «Просвіта» Подкарпатської Руси за часи одь мая 1920 до 31 мая 1921 — Ужгородь: Книгопечатня акціонерного товариства «Унію», 1921. — 36 с.
- 43.** Ігнатович Г. «Від гасниці до рампи: Нариси з історії українського театру на Закарпатті». Кн. 1: [статті] /Гнат Ігнатович. — Ужгород: Ліра, 2008. — 344с.:іл.
- 44.** Ключников Д., Снежницький Л. «Театральные драпировки»: [текст] /Дмитро Ключников, Лев Снежницький. — Москва: ВТО, 1971. — 196 с.
- 45.** Кобаль Й. «Ужгород відомий та невідомий»: [текст]. /Йосип Кобаль. — Львів: Світ, 2003. — 196 с.
- 46.** Кордіані Б. «На оновленій землі: український радянський театр в Західних областях УРСР»: Нарис /Борис Кордіані. — Київ: Держ. вид. образотв. мистецтва і муз. літ., 1960. — 52 с.
- 47.** Красильникова О. «Історія Українського театру ХХ сторіччя»: [монографія] / Ольга Красильникова. — Київ: Либідь, 1999. — 208 с.
- 48.** Красильникова О. «Початки мистецтва сценографії у фольклорних прототеатральних дійствах»: [текст]

//Матеріали до історії українського театру. Від витоків до початку XX ст. /Олена Красильникова. — Київ: ІМФЕ, 2016. — С.13– 20.

49. Лексіна Г. «Акварелі Миколи Кричевського»: [текст] // Українська культура. — Київ, 2016. — № 6. — С. 30 –35.

50. «Львівський академічний обласний музично-драматичний театр ім. Юрія Дрогобича»: Нам 70 років [буклет] /упоряд. Микола Гнатенко. — Стрий: Видавничий дім, 2010. — 44 с.: іл.

51. Луговой О. «Россияне в жизни Карпатской Руси: [текст] /Олексій Луговой. // Русини, 2006. — № 1. — С. 20 – 29.

52. «Мистецтво Закарпаття». Каталог творів із фондів Закарпатського обласного художнього музею ім. Й. Бокшая. — Кн. 1. / вст. ст. Олег Зайцев, ст. Людмила Біксей — Ужгород: Шарк, 2005. — 192 с.:іл.

53. Михалевич М. «Круті віражі до волі»: [текст] / Михайло Михалевич. — Нью – Йорк. — Київ. — Торонто: видав. О.Телегі, 1997. — 160 с.

54. Михайлова А. «Сценография: теория и опыт: очерки»: [монографія] /Алла Михайлова. — Москва: Советский художник, 1990. — 336 с.

55. Мушинка М. «Володимир Лібовецький – актор української сьюти» //Український журнал: Прага, 2016. — № 12. — С. 6–7.

56. Мушинка М. «Твори образотворчого мистецтва із спадщини Івана Панькевича та його доньки Марти Дольницької в моїй колекції» //Науковий вісник Закарпатського художнього інституту: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Ужгород: Гражда, 2013. — С. 22 – 32, іл. С. 381.

57. Наріжний С. «Українська еміграція». (Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами): Частина I /Симон Наріжний. — Прага, 1942. — 372 с.:іл.

- 58.** «Наш театр». Книга діячів українського театрального мистецтва 1915-1975: [текст] / гол ред. – Григорій Лужницький. — Нью-Йорк. — Париж. — Сідней. — Торонто, 1975. — 850 с.: іл.
- 59.** Недзельский Є. «О сельском театре» // Огоньки. — Ужгород, вид. комітету Червоного хреста, 1940. — Грудень. — С. 45-50.
- 60.** Недзельский Є. «Угро-русский театр» / Євген Недзельский. — Ужгород: Уніо, 1941. — 112 с.
- 61.** Пагіря О. «Карпатська Січ: військове формування Карпатської України»: [текст] / Олександр Пагіря. — Київ: Темпора, 2010. — 152 с.: іл.
- 62.** Пап-Пугач С. «Пластовий альманах» (з нагоди 50-річчя Українського Пласту на Закарпатті 1921-1971): [текст] / Степан Пап-Пугач. — Рим: ЮГ, 1976. — 198 с.
- 63.** Пеленська О. «Український портрет на тлі Праги»: Українське середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині: [монографія] / Оксана Пеленська. — Нью-Йорк. — Прага: видав. Наук. тов. ім. Шевченка в Америці, Нац. бібліот. Чеської Республіки – Слов'янська бібліотека, 2005. — 224 с.: іл.
- 64.** Пожарская М. «Русское театральное-декорационное искусство конца XIX- начала XX века»: [монографія] / Мілена Пожарская. — Москва: Искусство, 1970. — 408 с.: іл.
- 65.** Проскуряков В. «Архітектура Українського театру. Простір і дія»: [монографія] / Віктор Проскуряков. — Львів: Львівська політехніка, 2001. — 564 с.
- 66.** Попович В. «Микола Кричевський» // Нотатки з мистецтва. — США. — Філадельфія, 1981. — Ч. 21. — С. 27-33.
- 67.** Руснак В. «Театр Срібної землі»: Закарпатський обласний український музично-драматичний театр на півстолітньому рубежі: [текст] / Василь Руснак. — Ужгород: Карпати, 1996. — 184 с.: іл.

- 68.** Совачева Г. «Україна таки буде»: [текст] /Галина Совачева. упр. Олександр Ротач. —Полтава: Дивосвіт, 2017. — 431 с.
- 69.** Садовський М. «Підкарпатщина»/ Микола Садовський, ред. ст. Ростислав Пилипчук //Кур'єр Кривбасу, 2014. — № 290-291-291. — С. 221-261.
- 70.** Сенишин М. «Іршава. Зачарований край» /Михайло Сенишин. — Ужгород: Іва, 2009. — 398 с.
- 71.** Сиркіна Ф. «Русское театральное-декорационное искусство»: [монографія] /Фаїна Сиркіна, Олена Костіна, вст. ст. В. Ванслов. — Москва: Искусство, 1978. — 246 с.
- 72.** Сніжка Н. «Марія Тушицька» // Хлібороб — Берлін. — 1944. — 9 серпня.
- 73.** «Стилос проти стилетів: Карпатська Україна у журналі «Пробоем» (1934-1943)» /упор. Леся Белея. — Ужгород: Гражда, 2009. — 232 с.: іл.
- 74.** Стряпко І. «Розвиток організаційної структури товариства «Просвіта» на Закарпатті та східнослов'янських землях (1920-1937 рр.) // Науковий збірник Ужгородського університету. — Серія «Історія». — Вип.1. — Ужгород, 2014. — С. 31-36.
- 75.** «Театральна енциклопедия». Т. 2. / гол. ред. Павло Марков. — Москва: Совет. Энцикл., 1963. — С. 353, 354.
- 76.** «Тернопільський енциклопедичний словник». —Тернопіль: Збруч, 2008. —Т. 3. — С. 480.
- 77.** Теліга О. «Листи. Спогади» /Олена Теліга. — Київ: видав. Олени Теліги, 2003. — 398 с.
- 78.** «Українське та Російське мистецтво XVII -- поч. XX сторіччя»: Каталог творів із фондів Закарпатського обласного художнього музею ім. Й. Бокшая. - Кн. 2 /вст. ст. О.Зайцев, ст. Л.Біксеї, Г.Рижова — Ужгород: Шарк, 2007. — 192 с.:іл.

- 79.** Федор С. «Театральное дело на Подкарпатской Руси» //Подкарпатська Русь за годі 1919 -1936. — Ужгород, 1936. — С. 141-143.
- 80.** Фіалко В. «Режисура и сценография: пути взаимодействия»: [монографія] / Валерій Фіалко. — Київ: Мистецтво, 1989. — 150 с.
- 81.** Філіппов О. «Таємниця герба Підкарпатської Русі» /Олексій Філіппов. — Ужгород: Карпати, 2006. — 48 с.
- 82.** Френкель М. «Современая сценография»: [монографія] /Михайло Френкель. —Київ: Мистецтво, 1980. — 132с.
- 83.** Хір А., Гой Б. «Мультикультурна складова формування архітектури театально-видовищних будівель та споруд Закарпаття» / Андрій Хір, Богдан Гой //Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2013. — № 757. — С. 206-212.
- 84.** «Художник театру Емма Зацева»: [монографія] /Олег Зайцев, Людмила Попова. — Ужгород: Автор -Шарк, 2017. —144 с. : іл.
- 85.** Чечіль Н. «Українське театральне відродження» /Наталія Чечіль. —Київ, 1993. — 143с. : іл.
- 86.** Шерегій Ю.-А. «Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945» /Юрій Августин Шерегій, ред. і вступ. ст. В. Маркуся, В. Ревуцького: [монографія]. — Нью-Йорк. — Париж. — Сідней. —Торонто. — Пряшів. — Львів. — Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, 1993. — 412 с.
- 87.** Шерегій Ю.-А. «Нарис історії українських театрів Закарпатської України від 1918 до 1945 рр.» : В – 3 т. : [рукопис]. — Братислава, 1964 -1970. — 1354 с.

* * * * *

- 88.** Діло (Львів). – 1925. – 13 жовтня
- 89.** Діло (Львів). – 1931. – 10 липня
- 90.** Діло (Львів). – 1933. – 8 лютого
- 91.** Діло (Львів). – 1934. – 5 липня
- 92.** Діло (Львів). – 1937. – 27 жовтня
- 93.** Діло (Львів). – 1939. – 7 лютого
- 94.** Діло (Львів). – 1939. – 14 березня
- 95.** Нова Свобода. – 1939. – 11 січня
- 96.** Русская мысль (Париж). – 1961. – 16 вересня
- 97.** Руська нива. – 1922. – 26 січня
- 98.** Свобода. – 1928. – 3 вересня
- 99.** Свобода. Український щоденник (США). – 1961. 31 травня

* * * * *

- 100.** Churan Milav «Kdo dyl kto v nasich dejinach ve 20 stoleti». Dil.I. (A – M). — Libri, 1998. — 473 с.
- 101.** Fejer Lajos // Magyar zsidó lexicon. — Budapest. 1929. — 1028 с.
- 102.** «Fedak Sari. Alegismertebb Beregszaszi» / Janos Sepa. — Karpatalja. — Beregszasz, 2015. — 116 с
- 103.** K[arka] E. Maria z Pitkiewiczów Morska, † 28.XI.1932 r. // Biuletyn Polsko-Ukraiński. — 1933. — № 2. — S. 41–42.
- 104.** Slovensky Svet. — Prasov. — 1922. – 14.
- 105.** Voyta Adolf «Visszaemlekezesei». — Papa, 2012. — 266 с.
- 106.** Somogyi Yilmos es Dr. Molnar Imre «Bathy Anna» — Budapest. 1969. — 60 с.

ПОКАЖЧИК ПРИЗВИЩ І НАЗВ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ

Л

Авраменко Андрій — 89, 90, 97
Авраменко Василь — 102
Адам Адольф — 90
Алексєєв Павло — 98, 101, 148, 149
Андріанова Наталія — 156
Андрійцьо Василь — 5, 118, 156, 157
Антонович Дмитро — 123
Антонович Катерина — 122
Аркас Микола — 32, 62, 65, 66, 67, 73, 83, 88, 89, 90, 94, 106, 108, 127, 128, 143, 144, 148, 149
Аркасова Надія — 129
Арнольд Франц — 73
Ашкаренко Григорій — 44
«Аргонавти» — 80
«Артист» — 81

Б

Баглай Йосип — 5, 129, 157
Базанов Вадим — 157, 158
Базилевич Федір — 42, 60, 62, 65, 83, 90, 147, 148, 149

Балтарович Володимир — 127
Баньковська Оксана — 158
Барнич Ярослав — 57, 59, 73, 74, 87, 88, 149
Баті Анна (справж. - Штайпф Анетта) — 22
Бах Карл Філіпп Емануель — 73
Безручко Лев — 39
Белея Леся — 163
Березкін Віктор — 4, 158
Березовський Георгій — 90
Бешенський Дюло — 22
Бідняк В. — 129
Бізович Михайло — 158
Біксе́й Людмила — 161, 163
Біла Софія — 87, 90, 94
Білецький Леонід — 158
Білецька Надія — 122
Біличенко (Біляченко) Михайло (псевд. Кобза) — 31, 36, 38, 39, 70, 94, 105, 106, 148, 149
Білозоров (?) — 64
Бірчак Володимир — 129
Бірчак Ростислава — 105
Біссон О. — 90
Блавацький Володимир — 65, 158
Блодек Вілям — 81
Бобульський Антоній — 98, 103
Бокшай Йосип — 5, 75, 76, 77, 78, 83, 149, 160, 163
Бондаренко Іван — 65
Бращайко Юрій — 33, 34, 70
Брюховецька Олена — 158
Бьом Ярослав — 24, 26, 27
«Бан Банк» — 13
«Барон Кіммель» — 74

«Барнуля» — 105
«Батько» — 70, 72
«Безталанна» — 70, 81, 100, 152
«Бен Гур» 125, 126
«Бідність — не порок» — 98
«Білі ночі» — 90
«Білий мор» — 127, 128
«Богдан Хмельницький» — 52, 81
«Бондарівна» — 80, 81
«Борис Годунов» — 41
«Бородате непорозуміння» — 100
«Борці за мрії» — 73
«Бояриня» — 80
«Брехня» — 73
«Бувальщина» — 74

В

Вагнер Ріхард — 41
Валентинов Валентин — 90
Валлеса Л. — 125
Ванслов Віктор — 163
Ванченко-Писанецький Костянтин (справж. – Писанецький)
— 83, 127
Васильченко Сергій — 70, 74, 89, 90, 100
Василько Василь (справж. – Миляєв) — 158
Васильєв В. — 105
Вахнянин Остап — 45, 112
Вацик Їржи — 118
Вебер Пьер — 74, 88, 89, 128

Велисовський Антон — 74
Вериківська Ірина — 5, 158
Винниченко Володимир — 46, 50, 72, 73, 80, 81, 159
Віраг Юлій — 75
Власова Раїса — 159
Вовк Юрій — 122
Войта Адольф — 11, 12, 13
Володарський Олександр — 81, 90
Волошин Августин — 33, 34, 125, 131
Волошин Олександр — 159
Волощенко (?). — 54
«Валькірія» — 41
«Відьма» — 88
«Візник Геншель» — 73
«Вій» — 73
«Ведмідь» — 70, 80
«Верблюд вухом ігли» — 73
«Верховинці» — 70
«Верховинська кров» — 103
«Весела вдова» — 90, 101
«Весілля з перешкодами» — 88
«Вечорниці» — 35, 72, 73, 90
«Вовки та вівці» — 73
«Войнарка» — 98
«В студії» — 81
«Вуйцо із Америки» — 98

Т

Гаєвський Юрій — 72, 73
Гай Марія — 65
Галева Людвіг — 73
Гарцер Людвіг — 94
Гауптман Герхарт — 73
Гвоздєв Олександр — 159
Геннекен Марис — 74, 88, 89, 128
Гірняк Любомир — 159
Гітлер Адольф — 109
Главати Франтішек — 95, 98, 149
Гнатенко Микола — 161
Гоголь Микола — 46, 72, 73, 80, 81, 82, 83, 90, 128
Гой Богдан — 164
Гольдоні Карл — 72
Горват Калман — 31
Горст Б. — 80
Горький Максим (справж. – Пєшков О.) — 98
Гошовська-Морозівка Марія — 152
Грабарь Костянтин — 125
Гренджа-Донський Василь — 118, 137, 157, 159
Грім Юрій (справж. – Шерегій) — 106, 111, 125, 127, 128
Грінченко Борис — 35, 73, 80
Григора Єва — 151
Грицак-Шерегій Ольга — 118, 159
Громницький Павло — 122
Гуденчек Василь — 121
Гулак-Артемівський Семен — 46, 72, 79, 112
Гуно Шарль — 88
Гутман Ізідор — 16

«Гадзя» — 81
«Гайдамаки» — 73, 129, 130
«Галька» — 74
«Гедда Габлер» — 73
«Гейша» — 90, 91
«Герої» — 73
«Гірка доля» — 81
«Гріх» — 72
«Гроза» — 98
«Гуцулка Ксеня» — 60

Д

Данош Ласло — 18
Дівнич Ольга (за чоловік. – Завадська) — 45, 82, 91
Джером Клапка Джером — 72
Джонсон Сінді — 90
Дніпрова-Приємська Марія (за чол. – Романенко М.) — 40
Довгопільський Анатоль — 136
Дольницька Марта (дівоче – Панкевич) — 132, 161
Дорошенко Наталія — 131
Драгаль Габріел — 88
Драгобич Юрій — 161
Драк Олександр — 5, 159
Духнович Олександр — 104
«Дай серцю волю, заведе в неволю» — 79
«Дачний мученик» — 80
«Двадцять днів тюрми» — 74
«Дівча з Маслосоюзу» — 60
«Діти Агасфера» — 87
«Діти XX-го сторіччя» — 127, 128

«Детектив» — 89
«Добрі люди» — 97
«Дон Жуан» — 22
«Добре пошитий фрак» — 88
«Дорога квітів» — 98
«Дурень» — 88

Т

Енгель Георг — 88
Ерделі Адальберт — 75, 76
Еркель Ференц — 13

Є

Євреїнов Дмитро — 104
Єфремов Євген — 105

Ж

«Жидівка-вихрестка» — 35, 73
«Живі покійники» — 88
«Жриця вогню» — 90

З

Заборський Йонаш — 113
Загаров Олександр — 48, 49, 51, 52, 54, 65, 71, 72, 73, 74, 148,
149, 157

Зайцева Емма — 5, 159, 164, 193, 194
Зайцев Олег — 159, 160, 161, 163, 164, 193
Зарицька Софія — 123
Зацерковний Володимир — 65
Зіневич Степан — 80
«Забавка» — 88
«За двома зайцями» — 80
«Зайдиголова» — 81
«Закон» — 73
«Запорізький скарб» — 83, 127
«Запорожець за Дунаєм» — 72, 79, 82, 107, 112, 152
«Заручники при лампах» — 72, 74
«Зачарований принц» — 98
«Земний рай» — 80
«Зимовий вечір» — 80, 81
«Золота книжка» — 74

І

Ібсен Генрик — 73
Іванець Іван — 123
Іванова-Верес Валентина (справж. – Стахурова) — 31, 45, 98, 99, 101, 147, 148, 149
Іванова-Валюшко Валентина (справж. – Стахурова) — 99
Івашкович Павло — 151
Івченко Валерій — 97
Ігнатович Гнат (справж. – Балінський) — 5, 97, 160
Ізая Карел — 75
Іляшенко-Панкратова Лідія — 32
Іяс-Яцик Юлій — 75

Ї

Їрасек Алоїс — 70, 98

К

Кадельбург Густав — 73

Кальман Імре — 50, 72, 77

Карпенко-Карий І. — 157

Касіян Василь — 123

Катаєв Валентин — 94, 98

Квапил Ярослав — 80

Квітка-Основ'яненко Григорій — 46, 70, 80, 88

Кітчнер Марія (псевд. - Морська) — 53

Кіш Арпад — 31

Кирчів Роман — 35

Кисельов Юрій — 51

Кліцнер Вацлав — 90

Ключников Дмитро — 160

Кобаль Йосип — 160

Коваль Олександр — 143

Колло Вальтер — 74

Колодинський Степан — 123

Коник Микола — 6, 29, 36, 45, 51, 69, 72, 73, 74, 75, 87, 149

Кониц Іван — 88

Коновалець Євген — 140

Константинов Михайло — 90

Кордіані Борис — 160

Корженьовський Юзеф — 70

Корш Федір — 50

Коссак Василь — 59, 66
Костіна Олена — 163
Котер Ян — 26
Котляревський Іван — 33, 35, 70, 72, 79, 89, 94, 125, 144
Коцеба Август — 73
Кошиць Олександр — 35, 40, 62
Красильникова Ольга — 160, 161
Крживецький (Кривицький) Борис — 31, 36, 41, 70, 148, 149
Крижанівський Мелетій — 134
Крилов Віктор — 98
Кирчевський Василь — 85
Кричевський В.Г. — 75
Кричевський Микола — 6, 29, 45, 51, 71, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 118, 123, 149, 157, 161, 162
Кропивницький Марко — 44, 46, 70, 73, 79, 80, 81
Кулеця Іван — 122
Кунгеда Міклош — 13
Курбас Лесь — 51
Куфтін Євген — 104
Куфтіна Ольга (справж. – Полуктова, Полувектова) — 32, 101, 104, 148, 149
«Кавалерія Рустікана» — 88
«Казка старого млина» — 80
«Катерина» — 73
«Квадратура кола» — 94, 98
«Колотнеча» — 73
«Комедія на мості» — 90
«Контролер спальних вагонів» — 90
«Королева чардашу» — 72, 77
«Крути, та не перекручуй» — 81
«Кума Марта» — 90

Л

Лабіш Ежен — 88
Лангер Франтішек — 73
Лебедєв В. — 50
Левитський Олексій — 57, 58, 87, 88
Легар Франц — 88, 90, 101
Легоцький Теодор — 5, 69, 118, 151
Лексіна Ганна — 161
Леонкавалло Руджеро — 83
Лисенко Микола — 40, 59, 72, 88
Лібовицький Володимир — 101, 102, 108, 117, 129, 141, 149, 161
Ліндфорс-Михалевич Ніна (за чоловік. – Михалевич) — 144
Лісовський Роберт — 123
Луговий Олексій — 161
Лужницький Григорій — 162
Лятуринська Оксана — 123, 140
«Ліс» — 80
«Ліс гуде» — 97
«Лісова квітка» — 70
«Лісові чари» — 112
«Ляльки Віолетти» — 90

М

Магар Володимир — 97
Мазепа Галина (за чоловік. – Мазепа – Коваль) — 103, 123
Мазепа Тамара — 123
Малькус (?) — 82
Манайло Федір — 95, 96, 97, 149

Марков Павло — 163
Маркс Карел — 51
Маркусь Василь — 164
Маруненко Амброзій — 65
Масарик Теодор — 24, 25, 26, 43
Масс Володимир — 97
Масканаї П'єтро — 88
Матезонський Костянтин — 31
Машкевич Ніна (за чоловік. – Певна Антоніна) — 39, 56
Мейгеш Шомі — 22
Мейерхольд Всеволод (справж. – Маєргольд Карл Казимир Теодор) — 50
Мельник Андрій — 140
Мережковський Дмитро — 50, 73
Миленко Микола — 45
Милославський Петро — 32
Михайлова Алла — 4, 161
Михалевич Михайло — 6, 93, 118, 119, 134, 137, 140, 141, 143, 144, 148, 150, 161
Михалевич Ніна (справж. – Ліндфорс) — 144
Мілютін Юрій — 97
Мішель Марк — 88
Мольєр (справж. – Поклен Жан Батіст) — 72
Монюшко Станіслав — 74
Моор Карл — 77
Моор Тереза — 77
Морозова Ольга — 152
Морська Марія (справж. – П'єткевич, за чоловік. – Фессінг) — 29, 51, 52, 53, 54, 149, 158
Муссон Теодор — 75
Мустьянович Ольга — 111
Мушинка Микола — 132, 161

М'ясницький Іван — 89
«Майська ніч» — 72
«Мартин Боруля» — 79
«Маруся Богуславка» — 83, 87, 90
«Маруся» — 105
«Між двох сил» — 73
«Мірандоліна» — 72
«Міс Гобс» — 72
«Місяць і Зоря» — 128, 143, 144
«Молода кров» — 80
«Морфій» — 94

Н

Наріжний Симон — 118, 161
Невицька Ірина — 100
Недзельський Євген — 5, 162
Незлобін Костянтин (справж. - Алябьев) — 50
Немирович-Данченко Володимир — 41, 49, 64
Нійманська-Левитська Н. — 123
Нікалаєв С. — 81
Нікольська Єлизавета (справж. - Булкіна) — 102, 103
Ніщенський Петро (псевд. - Байда Петро) — 35, 72, 73, 90,
Норманд Євген — 123
«На верховині» — 105
«На Волзі» — 89
«На дні» — 98
«Над Дніпром» — 141, 142
«Над морем» — 88
«Назар Стодоля» — 80, 81
«Наймичка» — 70, 80, 10, 152

«На першій гулі» — 70, 74, 90, 100
«Наталка Полтавка» — 3, 33, 35, 36, 70, 71, 72, 73, 79, 87, 89, 94, 125, 144, 152
«Натусь» — 72
«Нахмарило» — 80
«Невольник» — 70, 73, 81
«Неофавстіяда» — 127
«Никандр Нещасний» — 81
«Ніж моєї жінки» — 80
«Нова генерація» — 106
«Ноктюрн» — 72
«Нянька» — 90

0

Овчарський Броніслав — 59
Олесь Олександр (справж. - Кандиба) — 141
Ольжич Олег (справж. - Кандиба) — 136, 144
Омельченко Петро — 123
Омельянова-Павленко Фатима — 147
Оршан-Чемеринський Орест (псевд. - Оршан) — 143
Островський Олександр — 50, 73, 80, 98
Оффенбах Жак (справж. - Ебершт Якоб) — 50, 72, 74, 90
«Оглядини» — 81
«Одруження» — 90
«Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» — 35, 36, 39, 70, 80, 81, 90, 127
«Освідчення» — 80
«Останній Мужчина» — 80
«Останній сніп» — 73
«Ох, Соловію» — 60

П

- Пагіря Олександр — 162
Панкратова-Іляшенко Лідія (дівоचे - Іляшенко) — 32
Панькевич Іван — 132
Панкова Людмила — 118
Пап-Пугач Степан — 162
Паржизек Євген — 73, 74
Пахазніков Г. — 97
Певна Антоніна (дівоче - Машкевіч) — 56, 57
Певний Микола — 54, 55, 56, 57, 60, 87, 88, 148, 149
Пеленська Олена — 118, 151, 152, 162
Петрашко Семен — 105, 127
П'єткевич-Фессінг Марія (псевд. - Морська, Кітчнер) — 53
Пилипчук Ростислав — 163
Писемський Олексій — 81
Підгорний Генадій — 106
Підгорянка Марія (справж. - Ленерт) — 35
Пільцер Марія — 33
Пожарська Мілена — 5, 162
Полівода Іван — 123
Полуектова Ольга (за чоловік. - Євреїнова, Куфтіна) — 104, 148
Попова Людмила — 151, 164, 193
Попович Володимир — 162
Потушняк Федір — 6, 151
Приємська-Дніпрова Марія (псевд. - Дніпрова) — 31, 36, 40, 70, 148
Приходько Олекса — 35, 36, 37, 45, 144
Проскуряков Віктор — 162
Проценко Віра — 65

«Павлик» — 90
«Пан директор» — 90
«Панна Мара» — 72, 81
«Пані та її похресник» — 88, 89, 128
«Пан професор в пеклі» — 77
«Пан Штукарович» — 80
«Панна - штукарка» — 81
«Паяци» — 83
«Пергач» — 87
«Під каштанами Праги» — 97
«Пісні в лицях» — 73
«Повернення із Сибіру» — 70
«Польський жид» — 83
«Пошились в дурні» — 80
«Примари» — 81
«Продана наречена» — 73, 77, 83, 88
«Про що тирса шелестіла» — 63, 90
«Пригоди в Черчі» — 60
«Пташник» — 88

Р

Ратміров Андрій — 97
Ревес Імре — 76
Ревуцький Валеріян — 158, 164
Реслер Ріхард — 13
Рижова Галина — 163
Ріттер Ігнац — 16, 18, 19
Ротач Олександр — 163
Романенко Іван — 40
Роццахівський Михайло — 35

Руда Марія (справж. – Тушицька) — 6, 31, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 132, 148, 150
Руснак Василь — 5, 162
Русов Юрій — 123
Русов Роман — 143
«Радощі майстра Фулярдино» — 100
«Ревізор» — 80
«Редактор Чиказького «Хлібороба» — 70
«Розумний і дурень» — 81
«Р.У.Р.» — 73

С

Савчук О. — 97
Сагатовський Іван (справж. – Мавренко – Коток) — 58
Садовський Микола (справж. – Тобілевич) — 19, 29, 38, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 56, 58, 66, 70, 71, 75, 79, 80, 81, 82, 94, 99, 100, 105, 148, 149, 156, 157, 158, 163
Саксаганський Панас (справж. – Тобілевич) — 55
Самійленко Володимир — 79
Самсонов Василь — 66
Самойлова Олена — 130
Самчук Улас — 143
Свобода Франтишек — 80
Сенишин Михайло — 163
Симонов Константин — 97
Сиркіна Фаїна — 5, 163
Сільвай Сіон — 105
Скала Ярослав — 108, 109, 127, 128
Сливка Олександр — 100
Слонов Іван — 51
Сметана Бедржих — 73, 77, 83, 88

Снежницький Лев — 160
Сніжка Наталія — 131, 163
Совачев Василь — 64
Совачева Ганна (дівоче - Хартуларі) — 32, 62, 63, 64, 83, 88, 89, 90, 148, 149, 163
Соханівський Михайло — 65
Стадник Йосип — 59
Старицька-Черняхівська Людмила — 73
Старицький Михайло — 35, 44, 46, 70, 79, 80, 81, 83, 87, 90, 127
Стахура Валентина (псевд. - Іванова - Верес) — 99
Стахура Роман — 33, 99, 148
Стахурова Валентина (псевд. - Іванова - Верес) — 99
Сташків Євгенія — 65
Стебницький Василь — 65
Стріндберг Август — 72
Строупежницький Ладіслав — 98
Стряпко Іван — 163
Суслов Онисим (справж. - Рєзніков) — 58
Суходольський Володимир —
Суходольський Олексій — 50, 58, 87
«Сватання на Гончарівці» — 70, 80
«Свекор» — 89
«Святий Миколай» — 35
«Серденьку золотому - від серденька щирого» — 88
«Сорочинський ярмарок» — 80, 128
«Спадкоємець» — 90
«Старі гріхководники» — 90, 94
«Сто тисяч» — 80
«Страшна помста» — 83
«Страконицький дудар» — 103
«Суєта» — 70, 80
«Суєта суєт» — 90

Т

Твен Марк — 70

Теліга Олена — 143, 161, 163

Тобілевич Іван (псевд. - Карпенко-Карий) — 46, 62, 65, 70, 79, 80, 81, 88, 100

Тобілевич Микола (псевд. - Садовський) — 44

Тогобочний Іван — 35, 73

Толстой Лев — 50, 74

Томас Уолтер Брендон — 88

Трухлог Іван — 45, 157

Тушицька Марія (за чоловік. - Руда та Чернекова) — 6, 31, 93, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 131, 132, 312, 163

«Та - третя» — 98

«Тарас Бульба» — 80

«Тартюф» — 72

«Твердоголові» — 98

«Темна пляма» — 73

«Тітка Чарлея» — 88

«13-тий кілометр» — 136

«Трембіта» — 97

У

Українка Леся (справж. - Косач - Квітка) — 46, 80

Уля Б — 73

«Учитель» — 70

«Украдене щастя» — 70, 97, 100

«У Гайхан-бея» — 79

Ф

Фараго Едмунд — 31
Фаркош Ф. — 97
Фартух Ярослав — 123
Федак Шарі — 22
Федор Степан — 164
Фейєр Лайош — 16, 18
Фессінг Олександр (справж. – Загаров) — 49
Фессінг Леонід — 49
Фіалко Валерій — 5, 164
Філіппов Олексій — 164
Филик Микола — 6, 29, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 149
Франко Іван — 58, 60, 70, 97, 100
Франчич Марія — 89
Фрейвальд Генрі — 24, 26
Френкель Михайло — 5, 164
Фульд Людвіг — 88
«Фабіола» — 131
«Фауст» — 88
«Флірт і кохання» — 125, 126

Х

Хартуларі Ганна (за чоловік. – Совачева) — 64
Хетс Луїза — 13
Хір Андрій — 164
Хмелюк Василь — 123
Холодний Петро — 123
«Хамка» — 90

«Хатня революція» — 90
«Хмара» — 87
«Хмарки» — 80
«Хазяїн» — 70

Ц

Цеглинський Григорій — 80
Целлер Карл — 88
Цимбал Віктор — 123
«Царевич Олексій» — 73
«Циганка Аза» — 3, 81
«Циганський барон» — 73, 74, 88

Ч

Чапек Карел — 73, 127, 128
Частухіна Марія — 123
Червінський М. — 97
Черкасенко Спиридон — 45, 80, 83, 90, 112
Чернєкова Марія (справж. – Тушицька) — 6, 120
Чехов Антон — 70, 80
Чечіль Наталія — 164
Чирський Микола — 127, 128, 136, 143, 144, 158
Чужнін Ч. — 105
«Часи міняються» — 127, 128
«Червона каркулька» — 98
«Чи тямиш?» — 60
«Чорноморці» — 79

«Чортиця» — 72, 80

«Чумаки» — 88

Ш

Шатковський Олексій — 90

Шатріан Еркман — 83

Шевченко Тарас — 46, 50, 56, 60, 73, 80, 81, 112, 129, 159, 162

Шенборн Фрідріх - Карл — 11

Шенгер Карл — 72, 80

Шепа Іван — 151

Шерегій Євген — 106, 115, 116, 51

Шерегій Євген Юрійович (псевд. - Горішок) — 6, 24, 68, 69, 93, 108, 110, 112, 114, 117, 127

Шерегій Мирон — 111

Шерегій Юрій Августин (псевд. - Грім) — 5, 24, 68, 69, 93, 105, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 118, 125, 127, 129, 131, 159, 164

Шимон Франчішек — 136

Шліхутко Микола — 65

Шніцлер Артур — 88

Шпеник Олександр — 151

Штайпф Анетта — 22

Штраус Йоган — 73, 74, 87

Штрамор (?) — 30

Шутько Іван — 129

«Шаріка» — 60

«Шельменко-денщик» — 70, 88

«Шоколадний воячок» — 74

«Шпанська мушка» — 73

Щ

Щербаківський Вадим — 86, 118

«Щасливий Беппо» — 89

Я

Яковлева Ганна — 123

Яновська Любов — 70, 88

Ярославенко Ярослав — 88

«Ясні зорі» — 35, 36, 73

Bathy Anna — 22, 165

Bohm Jaroslav — 27

Churan Milav — 165

Danos Laszlo — 18

Fejer Lajos — 18, 19, 165

Fedak Sari — 22, 165

Freiwald Jindrich — 26

Hlavaty Frantisek — 98

Morska Maria — 52, 165

Nikolska Jelizaveta — 103

Ritter Lgnac — 19

Sepa Janos — 165

Voyta Adolf — 12, 165

Weisz — 18

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Театральні споруди Підкарпатської Русі	9
1.1. Перша театральна споруда краю	11
Архітектор Адольф Войта (1834 –1923)	12
1.2. Міський театр в Ужгороді	16
Архітектор Лайош Фейр (1877 – ?)	18
1.3. Готелі та казино Берегова як сцени для мандрівних театрів	20
1.4. Театральні площадки в громадських будівлях Хуста	24
Архітектор Генрі Фрейвальд (1890-1945)	26
Інженер Ярослав Бьом (1901-1962)	27
РОЗДІЛ II. «Руський театр товариства «Просвіта» 1921–1930 рр.	29
2.1. Засновники професійного театру в Ужгороді	30
Актор та режисер Михайло Біличенко (? – 1944)	38
Співачка та режисер Марія Приємська-Дніпрова (1888-1960)	40
Режисер Борис Крживецький (1883-1941)	41
Микола Садовський (1856-1933)	44
Режисер Олександр Загаров (1877-1941)	49

Актриса та художник Марія Морська (1895-1933)	53
Режисер Микола Певний (1885-1941)	55
Режисер Олексій Левитський (1887-1959)	58
Композитор та диригент Ярослав Барнич (1896-1967)	59
Співак та режисер Федір Базилевич (1887-1931)	62
Актриса та режисер Ганна Совачева (1876-1954)	64
Режисер Микола Аркас (1880 –1938)	66
2.2. Декоратор театру Микола Коник (1905 – ?)	69
2.3. Микола Кричевський (1898-1961) – перший професійний художник театру	75
Художник Йосип Бокшай (1891-1975)	76
2.4. Декоратор театру Микола Филик (?)	87

РОЗДІЛ III. Театр «Нова сцена» 1936 –1939 рр. 93

3.1. Діячі театру «Нова сцена»	94
Художник Федір Манайло (1910-1978)	96
Режисер та актриса Валентина Іванова (1896-1960)	99
Балетмейстер та режисер Володимир Лібовицький (1906-1984)	102
Актриса та режисер Ольга Куфтіна (1896-1983)	104
Режисер Юрій Августин Шерегій (1907-1990)	111
Композитор та диригент Євген Шерегій (1910-1985)	114
3.2. Марія Тушицька (Руда – Чернєкова) – митець, яка любила Україну	120
3.3. Михайло Михалевич – головний художник Карпатської України	134

ВИСНОВКИ	147
ДОДАТКИ	153
Перелік умовних позначень	154
Список використаних джерел і літератури	156
Показчик прізвищ і назв драматичних творів	166
ЗМІСТ	190
ТЕАТРАЛЬНІ ВИДАННЯ АВТОРА	193

ТЕАТРАЛЬНІ ВИДАННЯ АВТОРА

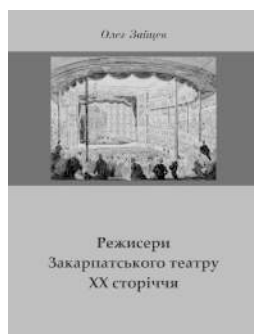
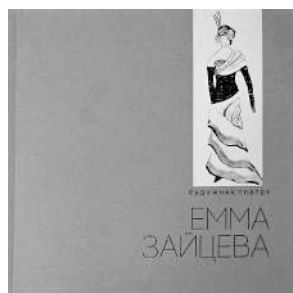

«Декоратори театрів Підкарпатської Русі 1919-1938 років».

Нариси. [наукове видання] — Ужгород:
Аутдор — Шарк, 2019. — 194 с. — ISBN
978 - 617-7796- 01 -4.

«Художник театру Емма Зайцева»

[монографія] / О.Зайцев,
Л.Попова — Ужгород: Аутдор —
Шарк, 2017. — 144 с.: іл. — ISBN 978
- 617-7132- 66 -9.

«Режисери Закарпатського театру XX сторіччя»

[наукове видання] — Ужгород:
Аутдор — Шарк, 2014. — 244 с. —
ISBN 978 - 917-7132- 09 -6.

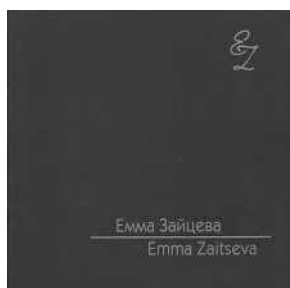

«Закарпатський обласний державний український музично-драматичний театр»

[буклет] — Ужгород: Шарк, 2010. — 32 с.: іл.

«Майстри Закарпатської сценографії XX сторіччя»

[наукове видання] — Ужгород:
Шарк, 2007. — 192 с.
— ISBN 966 -8489 -09 -8.

«Емма Зайцева»

[каталог виставки] — Ужгород:
Шарк. — 2005. — 32 с.: іл.
— ISBN 966-8489-04 -7.